ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЬАНДЭРЭ КЪЫДОКІ

№213 (21.121) ● 2007 гъэм щэкІуэгъуэм (ноябрым) и 1, махуэку ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 3-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

● КЪБР-м и Президентым и фонд

И дэІэпыкъунытъэр сабийхэми балигъхэми ялъоІэс

КЪБР-м и Президент Къанокъуэ Арсен пешэ езым и щхьэкІэ и фондым къыхэкІыу республикэм и цІыхухэм дэІэпыкъунытъэ ятыным.

ЗЭРЫХАБЗЭУ, апхуэдэ дэІэпыкъунытъэр ярет социальнэ унэтІынытъэ зиІэ бюджет организацэхэм, апхуэдэуи социальнэ Іуэхугъуэхэм я лъэныкъуэкІэ нэхъ хуэмыщІа нкІи щытыкІэ гугъуэм кьыхута цІыхухэм. Къэбгъэпытапхъуэмэ, республикэм щыщу районищым - Шэрэджым, Тэрчым, Бахъсэным - ахъшэ яхуигъэхьащ компьютерхэр къращэхун щхьэкІэ: тхурытху яІэрыхьэнущ Инарыкъуей, Къубэ-Тэбэ къуажэхэм дэт школхэм, зы - Балъкъэр Ипщэм щыщ цІыхухэм.

Нашлык кьалэм, Дзэпымкъуэ, Іуащхьэмахуэ, Аруан районхэм щыщ цІыхуипІым сом мин 20-м кьыщыщІэдзауэ минищэм нэсыху яритнущ я узынШагъэр иризэфІагъэувэжын, я псэупІэ Іуэхуэхэр иризэфІагъэкІын щхьэкІэ. Республикэ лъхуанІэ унэм щхьэкІэ кьалъхуагъащІэ сабийхэм зэреІэзэн Іэмэпсымэу сом мелуаным щІигъу и уасэ кьахуищэхуащ.

КЪБР-м и Президентым районхэр кьыщыззэкІуэхым пщэрылъ яхуищІа Іуэхугъуэхэр ирагъэззэщІэн папщІэ ахьшэ яхуинутІыпщащ Лэскэн районыр, Гуэл Щхьуантэхэр зэІуэзэпэщ щІыным - сом мелуанрэ ныкъуэрэ нэблагъэ.

Абы кІащынэмыщІауэ сом зы мелуан Іэрыхьэнущ КъБР-м и Лъэпкъ библиотекэм. Къэбэрдей-Балъкъэрыр езым и фІэфІыныгъэкІэ Урысейм зэрыхьхьэрэ илъэс 450-рэ зэрырикъуам и щІыхькІэ ягъэува саугъэт ахъшэхэр яІэрыхьащ шыгъажэхэм щытекІуахэсми. А Іуэхугъуэм трагъэкІуэдзну сом мелуанищэ мин 500-ри кьыхэкІащ КъБР-м и Президентым езым и щхьэкІэ и ахъшэм.

МЕЧИЕВ Асхъэт.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетыр 2007 гъэм и ялэ илъэс ныкъуэм гъэзэщІа зэрыхъуам теухуауэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и Унафэ

2007 гъэм и ялэ илъэс ныкъуэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетыр гъэзэщІа зэрыхъуамкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствам и отчетым хэлпльауэ, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым къегъэльагъуэ хэхъуэу яІэн хуеят сом меларди 6-рэ мелуан 569-рэ мин 982-р сом меларди 6-рэ мелуан 427-рэ мин 806-кІэ и процент 97,7-кІэ гъэзэщІа зэрыхъуар, абы щыщу финансдэІэпыкъунытъэр къэмыльытауэ хэхъуэхэмкІэ план сом зы меларди 9-рэ мелуан 495-рэ мин 4-р сом зы меларди 9-рэ мелуан 808-рэ мин 937-кІэ е процент 121-кІэ гъэзэщІа зэрыхъуар. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетым планкІэ хэщІу иІэн хуеят сом меларди 6-рэ мелуан 737-рэ мин 28-м щыщу сом меларди 5-рэ мелуани 103-рэ мин 741-рэ иІащ е процент 75,8-рэ. Зэрыщыту кьапщтэмэ, отчет лъэхъэнэм кьриубыдэу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетыр гъэзэщІа хьуащ сом зы меларди 324-рэ мин 65-рэкІэ щІигъу. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къэралкІуэцІ щІыхуэу кьалщытэ зэманым и кІэм сом мелуан 819,1-рэ хуэзыуэ щытар гъэмащІэным сом мелуан 779,9-рэ хуэхащ. ИщхьэмкІэ кьыщыкъыІахэм ялкъ иткІэ, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым **унафэ ещІ:**

2007 гъэм и ялэ илъэс ныкъуэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетыр гъэзэщІа зэрыхъуамкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм и отчетыр кьэлытэн.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и УнафэщІ БЕЧЕЛОВ Ильяс .

Налшык къалэ
2007 гъэм жэпуэгъуэм и 25-м
№1245-ІІ-ПІ

● ЩІэныгъэ

Бзэхэм я фестиваль

Бзэхэм я фестивалхэр ильэспщІым щІигъуауэ хамэ къэралхэм, УФ-м и къалэхэм щыщу куэд, кьрихьэлІэу щокІуэкІ. Мыбыхэм сытым дежи къоКІуалІэ бзэхэм я къэкІуэнум, абыхэм я хуитныгъэм тегуэвыхь щІэныгъэлІ цІэрыІуэхэр. Бзэхэм я фестивалыр - ар лъэпкыбзэ, щэнхабзэ псори щызэхуэдэ, псалъэ зэныбжьэгъуныгъэм и махуэшхуэщ.

ХАБЗЭ ХЪУАУЭ, фестивалыр Мэзкъуу иджы етІуанэу щокІуэкІ. Абы и программэм хэтщ бзэ зэмылІэужьыгъуэхэм тепсэльыхьныр, лъэпкъ концертхэр кьэгъэлъэгъуэныр, бзэхэмкІэ зэпеуэныр, щыкУ гъэщІэгъуэнхэм захуэгъэзэныр. Лъэпкъышхуэхэм я бзэхэм кьадэкІуэу, фестивалым фІы дыдэу кьыщагъэльэгъуауэ адыгэбзэри. Абы кьрихьэлІакъэм я пащхьэ кьралъхьауэ ди бзэм нэхъ пэгъунэгъуэ кьалытэ абхьаз, абазэ бзэхэри. Къэгъэльэгъуэныгъэхэм щІамыдзэ щыкІэ, адыгэ фащэмрэ адыгэ кьафэмрэ и дахагъэм фестивалым кьеІуэлІаэхэр итхьэкъуат.

Псалъэ кьэхъукІэ зэмылІэужьыгъуэхэм, синтаксисым и зэхэлъыкІэ гугъуэм, бзэм и морфологие щытыкІэхэм кьызэхэсхэм яхутепсэлъыхьащ Мэзкъуу адыгэбзэмкІэ щеэзыгъаджэ Сэхъу Мурат. Апхуэдэу и гугъу ящІащ лІэщІыгъуэ зыбжанэ кьызэщІэзыІуфыдэ адыгэ-абхьаз бзэхэм я тхыдэм, абыхэм я диалектхэмрэ ахэр зэгъэщІылІа щыпІэхэмрэ.

Нэхъ яфІэгъэщІэгъуэн хьуа бзэхэм ятеухуауэ нэхъыбэ кьэзыщІэну уеуІэхэм я пащхьэ презентацІ нэужьым, щагъэзэщІащ пасэрей адыгэ кьафэ. Кьэфакіуэхэм я зыхуэпэкІэр, я зекІуэлІэр зигу дэмыкьа пэшым кьыщІэнэжатэжьым. Кавказ бгъэжьэм я дахагъэмрэ уардагъэмрэ яхуэфащэу утыкум ита къэфакІуэхэм я гъусэу сурэт языныкьуэхэм зытрагъэхащ.

КЪЭХЪУН Бэч.

● КЪБР-м и Президентым и фонд

ЩІэпхъаджагъэ хьэлъэ

Самарэ областым щыІэ Тольятти къалэм террорист щІэпхъаджагъэ хьэлъэ щалэжьащ.

Мыбы кьыщагъэуащ къалэ узрамхэм щІыхьу кьыщезыгъэкІ автобусхэм ящыщ зы. Абы иралъхьа тротил килограмми 2 зи лъэщагъ бомбэм и къарур нэхъ ин ящІат гъущІ пыудахуэ кІэращІахэм. Щыхуи 8 хэкІуэдащ, щыху 40-м щІигъум дохутырхэр дэІэпыкъун хуей хьуащ. Зыкъомыр сымаджэщхэм щагъэгъуэлъхьащ.

Путин Владимир УФ-м и Президентым и лІыкІуэу Приволжскэ округым щыІэ Коновалов Александр къалэм щищІащ хэкІуэдахэм я унагъуэхэмрэ фбэжь зыгъуэтахэмрэ ядэІэпыкьуну.

Къалэм лъэтащ Москва щыщ ІэщІагъэлІ гупышхуэ.

Пхъэидзэм кърикІуар

ХэхакІуэ комиссэ нэхъыщхьэм иубыхуащ бюллетеным иратхэну парт 11-р зэрырэкІэлъыкІуэну щІыкІэр.

Ятп номерыр пхъэидзэкІэ лыысащ Аграр партым. Абы кІэльокІуэ «Граждан къару» партыр, Демократие партыр, КПРФ-р. Ахэр арэзыщ пхъэидзэм кърикІуахэмкІэ. ЕпщІанэщ «Зыуэ щыт Урысейр». Абы и Политсоветым и секретарь Володин Вячеслав жиІащ «10-р» нэщанэ суатІэм, ику дыдэу зэращІытыр икІи ар «Зыуэ щыт Урысейм» и дежкІэ нэщнэфІу.

Тхум щыщу зы

Дыгъуасэ УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Зубков Виктор селекторкІэ кьыщыгащ къэралым и щІыналъэ 72-р щІымахуэм зэрыхуэхъэзыр щыкІэр.

Іуэхур мыщІагъуэу кьыщІэкІащ: ЖКХ-мрэ энергетикэмрэ я ІнатІэхэм мы мурадым папщІэ хуауІыпща сомі 5 кьэс хуэзэу иджыри кьэс кьагъэсэбэпар... зы сомщ. Псом хуэмыдэу щытыкІэр щызэкІэльымыкІуэщ КъуэкІыпІэ Жьжьэм. Премьер - министрым губернаторхэм кьалэн ящищІащ Іуэхур икІэщІыпІэкІэ ирагъэфІэкІуэжыну.

Тезыр тклийхэр

Испаниен пащтыкъ судым дыгъуасэ кьыщецэжащ 2004 гъэм гъатхэм и 11-м Мадрид къэкІэжьхьэкІагъэ щыгъуэ-жьаХмрэ ар кьызэгъыгъэщІыжахмрэ трагъэхьэ тезырхэм ятеухуа унафэм.

Кьуаншэу кьалытат щІыху 28-рэ. Прокуратурэхэм кьагъэуат абыхэм псори зэхэту илъэс мин 300-м нэстрагъэхьыну. Арщхьэкіэ Испаниен зыми илъэс 40-м щІигъу тезыру щытрагъэхьэ, я судыр укІкІэ щащІэ хъуркым. Судым щІыхуи 5-р хейуэ кьилъытащ, адрейхэм илъэси 3-м кьыщыщІэдзауэ 40-м нэс лъэхъуэщым исын хуейуэ тезыру трилъхьащ.

2004 гъэм а бзаджэнаджхэм ялэжьа террорист щІэпхъаджагъэм щІыхуи 191-м я гъащІэр ихьащ, щІыху 1900-м нэсым фэбжь хахащ.

(ИТАР-ТАСС)

НОБЭ

●Алжир Щыхубэ Демократие Республикэм и лъэпкъ гуфІэгъуэщ - Алжир революцІэм и махуэщ (1954).

● Илъэс 85-рэ ипэкІэ (1922) Тыркум и Лъэпкъ Зэхуэсыш-хуэм унафэ кьышащтащ сультІан пащтыкъыгъуэр щымыгъуЕжьынымтеухуауэ. СультІан Мехмед Екъэнр трагъэкІащ. 1923 гъэм жэпуэгъуэм и 29-м Тыркур Республикэ хъуащ.

● Илъэси 10 ипэкІэ (`1997) лэжьэн щІидзащ «Культура» урысейпсо къэрал телевиденэ каналым.

● ЩэкІуэгъуэм и 1 - 6-хэм Делирэ М умбайрэ (Индие) щекІуэкІынущ урысыбзэм и тхьэмахуэ.

●ЩэкІуэгъуэм и 1 - 4-хэм Шиоуко къалэм (Японие) щекІуэкІынущ шей удыпфм и дунейпсо фестиваль.

●Илъэси 115-рэ ипэкІэ къалъхуащ урыс шахматист, дуней псом и епІанэ чемпион (1927-1935, 1937-1946) Алехин Александр (1892-1946). 1921 гъэм къыщыщІэдзауэ Франджым щыпсэуащ. Абы и закъуэщ чемпионыгъэ щІэр зэрихьэу дунейм ехыжар.

● 1947 гъэм къалъхуащ медицинэ щІэныгъэхэм я доктор, КъБКъУ-м и профессор, ЩІДАА-м и академик **Шыгъущэ Хьэсэн**.

●Дыгъэр кьыщІэкІащ сыхьэти 6-рэ дакьикъэ 44-м, кьухъэжьынущ сыхьэт 16-рэ дакьикъэ 58-м.

●Махуэм и кІыхьагъщ сыхьэти 10-рэ дакьикъэ 13-рэ.

ПІалэнэрэ дыгъэхъэныгъэр ШАЛ Мухьэмэдщ.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Зэманыр фэзэхъуэкІщ.

● «Адыгэ псалъэр» къыхьзох

Ныбжьэгъу пэж

Республикэм ди анэдгъльхуБзэмкІэ кьыщыдэкІ газет закъуэр илъэс куэд льандэрэ ди унагъэм кьохьэ. СызэригугъэмкІэ, ди лъэпкъым, республикэм и блэкІамрэ нобэмрэ, абы и къэкІуэнумрэ ІуэхущІафэхэмрэ «Адыгэ псалъэм» тэмэму кьыщыІуэта мэхъу, абы кьыхэкІыу ар адыгэ унагъуэ псоми ихьэу щытын хуейщ.

«АДЫГЭ ПСАЛЪЭМ» и кьыдэкІыгъуэ кьэс итщ дыдэзыхьэх, тфІэгъэщІэгъуэн хьу тхыгъэхэр, ар политикэм е экономикэм теуХуа статьяхэр ирехьу е адыгэ хабзэм, нэмысым, лъэпкъ тхыдэм ехьэлІа тхыгъэхэру щрет. ТфІэгъэщІэгъуэнщ газетым и напкІуэцІ щхьэхуэхэр. Апхуэдэхэщ, псалъэм папщІэ, «Махуэкур», «Ислъамыи и нуры», «Малъхъэдисыр», нэгъуэщІхэри. Абыхэм ящыщ дэтхэнэри купщІафІэщ, акьылрэ гупсысэрэ зыхъэлщ, хьэлэмэтщ.

Редакцэм и лэжьакІуэхэм, «Адыгэ псалъэм» и тхьэмадэ ХьэфІыщІэ Мухьэмэд сымэ фІыщІэ яхудощІ апхуэдэ тхыгъэ гъэщІэгъуэнхэр зэрыт газет зэрытхуагъэхьэзым папщІэ.

ПщІэ кьыфхуэзыщІ фи щІэджыкІакІуэ
ЛУ Риммэ,
Налшык къалэ сымаджэщым и физиотерапие къудамэм и медсестра нэхъыжь.

● ФепІэщІэкІ

Іэ тедзэным и урысейпсо махуэхэр

2007 гъэм жэпуэгъуэм и 26-м щыщІэдзауэ щэкІуэгъуэм и 4 пщІондэ «Урысей пошт» ФГУП-м Іэ тедзэным и урысейпсо махуэхэр ирегъэкІуэкІ. А махуипщІым кьриубыдэу газетхэм, журналхэм, тхыльхэм Іэ тезыдзэхэм я Іуэхугъуэр ягу зэрырихьарщ, щІэджыкІакІуэхэм я бжьыгъэми зэрыхигъахьэрщ.

ЩэкІуэгъуэм и 6-м, Іэ тедзэным и урысейпсо махуэхэр щызэхуащІыжкІэ, нэгъуэщхь Іуэхугъуэхэр ирагъэкІуэкІынущ, махуипщІым кьриубыдэу «Адыгэ псалъэ» газетым Іэ тезыдза щІэджыкІакІуэ нэхъ жьыджэрхэм пошт зэпыщІэныгъэхэмкІэ федеральнэ Іуэхущ Іапіэм и кьудамэу КъБР-м щыІэм и унэу Щоджэнцыкіум и уэрамым тетым редакцэм и саугъэтхэр щратынущ.

Нобэ илъэс 90 мэхъу Ленин саугъэтым, СССР-м, Урысей Федерацэм, Къэбэрдей-Балъкъэрым я Къэрал саугъэтхэм я лауреат, балъкъэр усакІуэ щэджащэ Кулиев Къайсын къызэралъхурэ

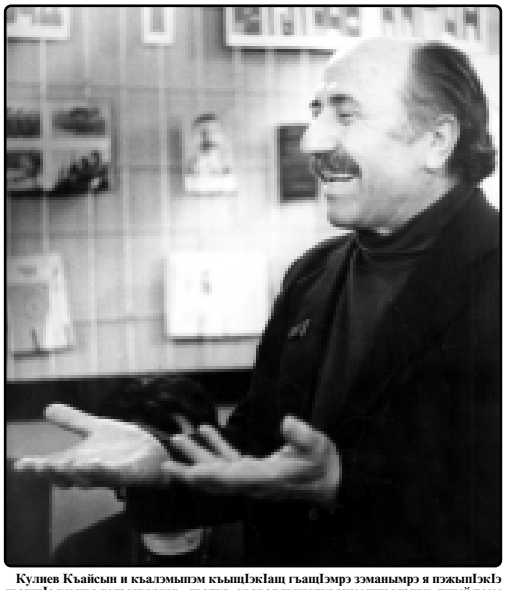

Кулиев Къайсын и кьалэмыпэм кьыщІэкІащ гъащІэмрэ зэманымрэ я пэжыпІэкІэ гъэщІа усыгъэ тельыджэхэр - лъэпкъ, кьэрал гуэнашкъэхэм щхьэдэхри, дуней псом цэрыІуэ щыхьэщ ахэр, ди хэкум зэи кІащхьэ мыхьжьын пщІэрэ щІыхьрэ кьыхуахьащ. Къайсын и усыгъэхэр хабжэ ятІощІанэ лІэщІыгъуэм и дыщэ бжаблэр зыгъэбжьыфІэ ишынальэ тельыджэм.

УсакІуэщхуэм и гъащІэмрэ и гуащІэдэкІымрэ теухуа тхыгъэхэм фыкьыщеджэ ди газетым и етІуанэ, ещанэ напхэхэм.

Щапхъэрэ гъуазэрэ

Ухыгъэр кьыхуэупсэри, Къайсын зауэм и мафІэ лыгъэм кьелащ. КъыщІелар, сэ зэрыслытэмкІэ, ар ди кьэралым и усакІуэ нэхъ щэджащэ дыдэхэм ящыщ хъун хуейуэ и натІэ кьритхати аращ. Къайсын къэзыльхъар, и бжыгъэм тепщІыхьмэ, лъэпкъышхуэкъым. А лъэпкъыр Къайсын и усэм уардэ щІэхъукІащ.

Къайсын ижь зыщІимыхуа усакІуэ щыбгъуэтынукым ди кьэралым - ар щапхъэрэ гъуазэрэ тхуэхьащ псоми. Ди лъым хэльщ абы и усэ сатырхэр, дрогушхуэ апхуэдэ цІыху Іущым дызэригъэныбжьэгъуам.

АЙТМАТОВ Чингиз.

Гупсысэр ешэщІ

Къайсын и усэр гъэхуащ, и псальэр щІэщыгъуэщ, абы ущытезашэ кьэхъуркъым, ар дэнэ кьэна - узэщІеубыдэри, уи гупсысэр ешэщІ, уи гущІэм йотІысхьэ, уи лъыр зэрехуэ. Ар зыхуэзфІэкІынур усакІуэшхуэ дыдэрщ - и гур жанрэ набдзэгубдзаплъэу. Апхуэдэ усакІуэщ Къайсын, а фІыгъуэ псор кьыдальхуауэ.

ЛУКОНИН Михаил.

Къайсын сригъэблагъэри, Шэджэмыщхьэ сишауэ щытащ. СцІыху кьудейуэ арат ар абырэ щыгъуэ. УсакІуэм и кьуажэм дыщыхьэщІа нэужь, абырэ сэрэ ныбжьэгъу дыхэхуэхьащ. ШэджэмыщхьэІси нэгу щыщІэкІащ Къайсын пщІэшхуэ кьызэрыхуащІыр - езым нэхърэ кудкІэ нэхъыжь тхьэмадэ жьакІэхуэри кьечэнджэщырт абы, сабийхэри кьыщІэкІащ. А лъэпкъыр Къайсын и усэм уардэ щІэхъукІащ.

Къайсын ижь зыщІимыхуа усакІуэ щыбгъуэтынукым ди кьэралым - ар щапхъэрэ гъуазэрэ тхуэхьащ псоми. Ди лъым хэльщ абы и усэ сатырхэр, дрогушхуэ апхуэдэ цІыху Іущым дызэригъэныбжьэгъуам.

АЙТМАТОВ Чингиз.

Лъэпкъым папщІэ

кьепщІауэ, кьыбгъэдэтт: «Усэ кьыгъуеджэ!» - жари.

Лъэпкъым пщІэ зыхуищІ усакІуэм и насыпщ - Къайсын апхуэдэ усакІуэщ.

АНДРОНИКОВ Иракли.

МафІэ мыужьых

Лъэужь гуэр къэзымыпсанэ дунейм ехьжыркъым. Къайсын кьызэринэкІащ и цІэр игъащІэкІэ щІащымыгъупщэн фІыгъуэ - и усэр. Зэи ужьыхьжьнукым Къайсын и усэм хэль мафІэр - ар уахьтыншэщ, кІуэ пэтми нэхъ зэщІэпльэн фІэкІ, нэхъ кІащхъэ хъунукым. МафІэ хуэдэ щоблэ Къайсын и усэр щІэблэхэм я гущІэм - аращ ар щІэуахьтыншэр.

ЩОДЖЭНЦЫКІУ Іэдэм.

● Дыгъуасэ

Къэкіуэнум хуэунэтІа усыгъэхэр

«Іуащхьэмахуэ еджэныгъэхэр» зыІащэ еханэ зэхьхьэм хэту. ГъуазджэмкІэ Кавказ Ищхьэрэ къэрал институтым дыгъуасэ щекІуэкІащ «Кулиев Къайсын и творчествкэ щІэныгъэ-практикэ конференц. Ар теухуат бдлъхьэр усакІуэшхуэ Кулиев Къайсын къызэралъхурэ илъэс 90 зэрырикъум.

ЗЭІУЩІЭР къызэІуихащ икІи иригъэкІуэкІащ СКГИИ-м и ректор, профессор **Рахаев Анатолэ**. КъБР-м и Парламентым и Унафэщ **Бечелов Ильяс** къыщыпсалъэм къыхигъэщащ Кулиевым и ІэдакъэщэкІэхэр ди лъэпкъэнэгъэшхуэ зэрыщытыр. Ар апхуэдэу тепсэльыхьащ балъкъэр усакІуэщхуэм и махуэр гъэлъэпІэныр зэрекІуэкІыну щІыкІэр, усакІуэм и уна-мужей Шэджэм дэтым щекІуэкІ лэжьыгъэхэр мы махуэхэм ирихьэлІэу зэрызэфІагъэкІам, нэгъуэщхьэм.

Кулиевым и творчествэм убгъуауэ тепсэльыхьащ философие щІэныгъэхэм я доктор, профессор **Эфендиев Сэлиу.** Конференцым хэтхэм я докладэр иту **Котляровхэ Мариерэ Викторрэ** я тхыль тедзапІэм къыщыдэкІащ экземпляри 100 хэу тхылъ.

Конференцым хэтащ Къайсын и щыпхъу Мэрзият, ипхъу Жаннэ, и щхьэгъусэ Элизат сымэ.

МОТТАЕВЭ Светланэ.

● Футбол

ЦСКА (Мэзкуу) - «Спартак-Налшык» (Налшык) - 2:1

Урысей Федерацэм и Кубокыр къэхьыным теухуауэ екІуэкІ зэхьхьэхэм ипкъ иткІэ, дыгъуэпщыхь Мэзкуу щызэхэта зэІущІэм апхуэдэ бжыгъэ кьрикІуащ.

ДИ ЩІАЛЭХЭМ ящыщу топыр диГъэкІащ Къажэр Назир.

ЦСКА-мрэ «Спартак-Налшыкымрэ» зэрызэдзджэгуам теухуа тхыгъэ газетым тетынущ.

ЖЫЛІАСЭ Заур.

ЕтIощIанэ лIэщIыгъуэм и дыщэ бжаблэр

Тхьэр зыхуэупса

КУЛИЕВ Къайсын Шува и къуэр Шэджэмыщ ыкъ дэс балъкъэр хъуажэм 1917 гъэм щэкIуэгъуэ маззм и 1-м къыщалъхуащ. Къайсын ильэсит1 ирикъуатэкъым и адэр дунейм щехьжам. «Зи адэр зыщхьэщымытыж бынуатъэушхуэр ди анэм диIащ, жыIэм дригъэхъуэпсакъым, цIыхуэгъэм дыхуиущиящ, ди льэпкъ хабзэхэм дыщIиплкIащ», - итхыгъащ усакIуэм. ЩIалэ цIыкIу ныбжьым итт ар, бгырыс цIыхухъум и �IэнатIэ мытынышм щеувэлIам.

Къайсын ефэжьи щыщIидзар Шэджэм Ищхьэрэ къуажэм дэт школырщ. Ар кIыуиз нэужь, Луначарскэм и цIэр зезыхьэ Театр институтым щIэтIысхьащ. Литературэ институтми (Москва) щеджащ - 1935 - 1939 гъэхэм. Къэбэрдей-Балъкъэр рединститутым зы илъэскIэ литературэмкIэ щригъэджащ, 1940 гъэм дзэ кIэлыкIым хьыкIащ, 1941 гъэм кIыщыщIэдзауэ Хэку зауэшхуэм хэтащ, абы уIэгъэ хьэпсэ зыбжанэрэ щыхъуащ. Зауэм щызэриухьа IыгъэкIэ Къулиев орден, медаль бжыIэхэр къыхуагъэфэщащ. Зауэ ноужьым, 1956 гъэ пщIондэ, Къайсын Къыргызыз Республикэм щыпсэун хуей хъуащ - я хэкур ирагъэбгына нэужь, балъкъэрхэм я нэхъыбэм аращ екIуэлаIэ яхуэхъуар. УсакIуэм и нэгу щIэкIащ лей зытехьа льэпкъ хейм ирагъэшэча хьэзабэр, игъэнэхуащ и льэпкъэгъэм я натIэ хуэ гукъэутэгъуэр, ар къыхоущыж абы и усыгъэ куэдым.

Хэкум къигъэзэжа нэужь, Литературэ курс нэхъыщхьэхэм (Москва) щеджащ, Къэбэрдей-Балъкъэрым и ТхакIуэхэмяI я союзым и правленэм и унафэщIхэм ящыщ зыуэ щытащ, жылагъуэ Iкъухэм жыджэру хэтащ, ди республикэми СССР-ми я Совет Нэхъыщхьэхэм я депутату зыбжанэрэ хахащ.

Хэку зауэшхуэм щызэрихьа IыгъэмрэкIэ ралым и пащхьэм щиIэ фIыщIэмрэ папщIэ Кулиев Къайсын къратащ Ленин орден, Хэку зауэшхуэ орденым и I, II нагъыщэхэр, Гуащ1дзэкIым и Бэракъ Пльыжь орденит1, медаль льапIэ куэд.

Къайсын и усэ тхыльхэм папщIэ къыхуагъэфэщащ РСФСР-м и Къэрал саугъэтыр («Мывэ уIэгъэ», 1966 гъэ), СССР-м и Къэрал саугъэтыр («ЩIым и тхыль», 1974 гъэ), Ленин саугъэтыр (усакIуэ дунейм ехьажа нэужь, 1990 гъэ). Къайсын 1967 гъэм къыфIащауэ щытащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубз усакIуэ цIэ льапIэр.

УсакIуэр 1985 гъэм мэкъауэгъуэ маззм и 4-м дунейм ехьажащ.

Кулиев Къайсын и усыгъэхэр балъкъэр литературэм и льагапIэщ, усакIуэ щэджащэм хуэзэфIэкIащ льэпкъ литературэм и цIэр дуней псом щигъэIун, ар гъэгъэнащIэ тригъэзэн; балъкъэр литературэм фащэщIэкIэ зиугэздамэ, и гуащIэр кьебл эзпытрэ зиужьмэ, ар, псом ятэрауэ, зи фIыщIэр эзчий абрагъуэкIэ Тхьэр зыхуэупса, гъащIэмэ эмэнымрэ я пэжыпIэр куууэ къыщIэзыгъэлъэфа усакIуэ уахътыншэ Кулиев Къайсынщ.

*Къайсын и ятэ усэ тхыльыр 1940 гъэм къыдэкIащ. Абы къыкIэлыкIуащ Къайсын и усыгъэхэр щызэхуэхьэса тхыль куэд - «Гъыхэр» (1957), «Си гъунэгъухэр» (1957), «Гъаварэмрэ гуащэ набдзэмрэ» (1957), «ЩIымрэ уэрэдымрэ» (1959), «Лсей щхьэнтIэхэр» (1963), «Мывэ уIэгъэ» (1964), «Зейм и хъугъуэ», (1969), «ЩIым и тхыль» (1972), «Гъэм и зэманхэр», «Ахъшэм» (1975), «Гъаруасэ. Нобэ» (1977), нэгъуэщIхэри. Къайсын и кIэлапмыпэм къыщIэкIащ «ЩIымахуэ» романыр, повестхэр; гукъэкIыжхэр, литературэм, щэнхабзэм, гъуазджэм теухуа тхыгъэ зэмылIэужьыгъуэхэр щызэхуэхьэсащ «Жыгри апхуэдэуэрэ мэкI» тхылъым (1975).

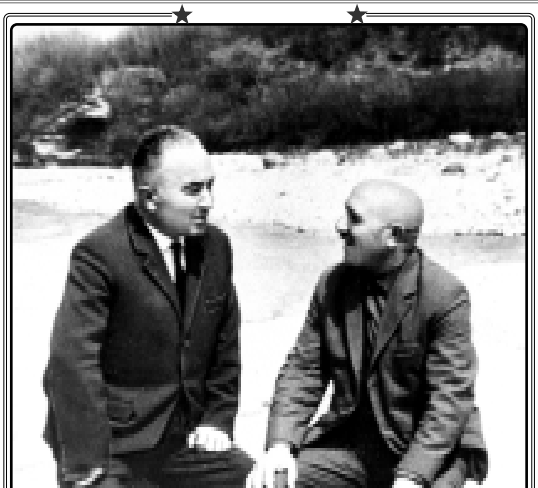

КIыщокъуэ Алимрэ Кулиев Къайсынрэ. *Налшык псыхъуэ, 1967 гъэ*

Къайсын

КIЫЩОКЪУЭ Алим

Зы лэгъупыкъум и кIапитIыр
Дэ тIум тIэщIэтэу дыкъэхъуащ.
Ди ШэджэмыпсымкIи и IуфитIыр
Адэ унапIэ дэ тхуэхъуат.
Ди жэщи махуи тIумэ зыуэ,
Зы гузэвэгъуэщ дэ диIар.
Ди натIэ хъумкIэ дыарэзыуэ,
Дэ тщыгъупщакъым къыджаIар.
Къыщыхъум зауэ, дист зы абгъуи,
Зы гъуэгу дэ тIури дытехьащ.
Дыкъащтэу тщIакъым зыми кIэбгъуи,
Гугъуехь тхуэфащэр тIуми тхьащ.
Кърым дыщыIэу сэ сощIэжыр
БгъуэнщIагъ дыщIэсу дыщыгъар,
УIэгъэ птельу льы къыпщIэжыр
Къыбдалъагъуну уи гугъат.
Уи лъэпкъ лъэужьыр пхууэ лъэсу
Пхъэ лъакъуэр пIыгъыу гъуэгу уежьат.
Арт уи насыпыр зыдынэсыр,
Уэ нэщхьеягъуэм упежьат.
Зэкъуэщщ жедгъэIэу, дымыхамэу
Ди зэушынагъэм куэд щIэтащ.
Пшэр къешэкIауэ мазэр кьамэу
Уэ тIум ар Iэщэу къыдатащ,
Ди Iуащхьэмахуэр - ар зы Iуащхьщ.
ЩIхьитI пыту льагъэу урелъагъу.
Дыгъэпсыр хуадыр джанэ Iэщхьэу
Абы хуэдизыр зи инагъ.
Уэ лъэпкъым щIыхьыр хуэзэIоущэ,
Абы хуэдизи кьыбогъэжъу.
Илъэсым яшIэр махуэм уоущэ,
Аращ щIыпхъатхыр нобэ хуэхъэу.
Дэ зы уэрэдым и дамитIу,
Зы фоч зэгуэту дызэкъуэтщ,
Зы къамэ закъуэм дыридзитIу
Дэ лIыгъи щIыхьи дымыгуэш.
Дышущ, тхуэфащэ дыкъынкIуэтым?
Сыхъуэм мафIэ, сыкъыхъэх.
Тотъкъуным гъагъэ зыкъинIэтым,
Ди гущхьэ дыдэм щотIысэх.

Ей щIы фIыщIэжь, сыту куэд бгъэшкIуэр уэ, зыри къомыду, уи метр тIурытIым фIэкIи яIуумыгъэсу. ИтIани, угущIегъэшIу жысIэжкым. Уи хабзэм ткIийуэ утетыж къудейм: дыкъыщIэкIри дызыхъыхьэкри уэращ.

АтIэ дыгъуасэ хуэдэтэкъэ балъкъэр льэпкъым и усакIуэшхуэ Кулиев Къайсынми гуфIэжу кьыщытхтар. Нэхъыкъэмэ я ныбжьэгъут, нэхъыщIэхэми ди ныбжьэгъут ар. Дэтхэнэми епсэльхьI ищIэрт.

Сэ сащыщакъым усакIуэ цIэрыIуэм ятэ и ятIэрыту, ар къэзыухъуреихьу щытахэм. Ауэ фIыуэ сцIыхуу щытащ жысIэми, щIыпIэ сымыхъуи си гугъэщ. АбыкIэ хуитыныгъэ кьызет Къайсын и гъащIэмрэ и лэжьыгъэмрэ теухуауэ сэ стха очеркэр радиоми кьызритам, газетхэми кьызэрытехуам, «Вагъуэбкl» елэжу адыгэбзэкIи урысыбзэкIи Налшык кьыщыдэкIа си тхыльхэми зэритым.

Акъыл зиIэм акъыл къельыхъуэ

Бжьэкэр фом зэрепщIым ещхьу, Къайсын сыт щыгъуи щIыхур къепщIэкIыпт. Ари ауэ сыгъи щIыхуу къыдэгуэкIхэр мыхъуу. Бжьэм ещхьу лэжьэрей, бжьэм кьыдат Iэфlыгъэм хуэдэу, зи псэхэр Iэфlагъэ гуапагъэкIэ гъэщIа щIыхуу ягельыджхэр. Ар щIыжьыслIэр Къайсын и щIэр псалъэ дыгъэлъхэмкIэ згъэщIэрэщIэну си мураду арамкым. Кулиевыр абы хуэныкъуэкъым. Фор фошыгъуэкIэ бгъэIэфIыным зэрыхуэмыныкъуэм ещхьу. Си нэгу щIэкIар. Къайсын сэ дэслъэгъуар жыс-Iэмкиу арац.

АКЪЫЛ зиIэм акъыл къельыхъуэ, жыхуаIэм хуэдэт а цIыху Iэзэр, щIэныгъэшхуэрэ акъылыщхуэрэ зыгбгъэдэлъыр. Армыхъу Хэку зауэшхуэм ипэкIэ Москва щеджа (А.В. Луначарскэм и цIэкIэ щыIэ Iатар институтым щIэсащ), цIыхушхуэ Iэджэм яхуэзэу щыта кьудей мыхъуу, ныбжьэгъу яхуэхъуа, зи цIэр къэрал псом фIыкIэ щыжаIэу, дуней псом щыцIэрыIуэ уэсакIуэшхуэхэм, тхакIуэшхуэхэм, щIэныгъэлIхэм я щытхъу псалъэхэр зыIытыху щыта Кулиевыр аргуэру еджэну Москва щхьэ кьэкIуат 1956 гъэм?

КьэкIуа щIыжьысIэращ.

Илъэс пщыкIуи ятэкIэ Сталинымрэ абы и сталинэгъуэмрэ зи пашэ партым зэрихьа леишхуэр Алыхь Iэмыркlэ - мыр нэгъуэщI кьыскхуэтыхтэнукъым, сыту жыпIэмэ, Сталиныр яхэмытыжу и пэжьэгъуэхэмрэ ахэр зи пашэ парт дыдэмрэ я льэхъэмэ щIыпIэр - гьэзэкIуэжа хъуат: фочыпэрэ автомат пащIэкIэ щIэIунщIэуэрэ зи тлъахэм ирахуауэ щыта льэпкъхэр. Алыхьым гущIегъу кьаухуащIри, я Хэкум кьагъэзэжьыну хуит хъужат. Абыхэм ящыщт балъкъэрхэрэри. Абыхэм ящыщт а льэпкъым и бын Къайсынми. Ар Къыргызыбзым кьинкIыжри, Москва еджакIуэ кьэкIуат.

Ми насыпт кьрихьэжьынумэ, Тхьэм и нэфI кьыпщIыхуамэ - кьудрэ?! Сэри а гъэм сыщIэсат Къайсын еджакIуэ кьыздэкIуа Литературэ курс нэхъыщхьэхэр зэгъэщIылIа институтым.

Зи цIэм фIэкIа зи щхьэр иджыри кьэс сымылъэгъуа усакIэущхуэр езыр ятэ кьысщIэупщIащ. Студентхэри Курс нэхъыщхьэм щIэсхэм я нэхъыбэри дыщыпсэур Переделкинэм щыIэ общежитэрат. Еджэн щIэдзэжа щыкIэтэхъыми, махуэ-махуэрэ кьыттхуэнэжам дыщхьэхуитт. Мис абы щыгъэщI сэ ятэ дыдэу Къайсын щысщIыхуар.

И цIэр щыщыкIэкIэ, и адэцIэри щыизгъуныр занщIэу пиупщIащ:

- Зи адэм и цIэр щыжаIэкIэ, и адэцIэри къыщIаГъуу зэхэпха?

- Хьэуэ.

- Сэри зэхэсхакъым-тIэ.

Си ныбжьым къыщIэупщIэу жэуап щестыжьым:

- Уэ пхуэдэ кьуэ сиIэ хьуну щыгъащ сэ, - жиIащ. - Араща...

Илъэс зыплIытху зи ныбжь и къуэ цIыкIу Елдар сригъуэщ нэхъыжьым хуэдэу, Къайсын сигъэгушхуэу, мис мо зи пугъу сщIа цIыхушхуэ кьепщIэкIаIэр сигъэщIыхуу, сакъригъэцIыхуу сызыщIигъэгъауащ. Абы и фIыгъэкIэ нэIуасэ схуэзыгащ Гамзатовым, Аким и Расул Гамзатовым, Расулым, Аким и Расулым, Аким и Расулым, Аким и

зыгъэбжьыфIэ пшыналъэ телъыджэ 90

ГУЛЫТЭ

Апщ1ыхЬэщхЬэР сигу ихужьныкъуэм итащIэкIэ. Фокладэ мазэр и кIэм нэблэгъаги, Акъсу псыхьуэм и джабэм кIэрыт жыгхэм я пщIакIэм плъыжь-гъуэмкIэ хъуэу щIидзат. Псы Iуфэм дыIутэрэ дыздэкIуэм, щIэхыщIэ хыуэрэ дыкъэувыIэрт. Джабэм къыщхъэщыт мазэм хуэдэпсейуэрэ, Къыбсым щым хъурт, итIанэ къызыщIипхъэутырти, зы псалъэ жиIэрт:

- Мы псыхьуэ джабэр зэрыдахащэр пльагъуркъэ! Мазэм зэщIигъэнжауэ!

Москва хъэщIэ къикIын хуейти, абыхэм япэплъэрт Къыбсым, ахэр Шэрэдж псы хъуэ щигъэхьэщIэн мурад иIэти, Iуртуев Сэлихь дежи чэнджэщакIуэ дежьауэ арат а пщыхьэщхьэм. «Сэлихь апхуэдэкIи лъэрызехьэщ»,- жиIащ Къыбсым. Сэлихь ШэрэдЖ районым къыщыдэкI газетым и редакторт абы щыгъуэ, Акъсу щыпсэурт.

Сэлихь дэмысу къыщIэкIащ - лэжьапIэм кынкIыжтэкъым. Ди ныбжьыгъуэ усакIуэм и гъунэгъуэм дыкъаувыхъащ, къуажэм дыкIадогъэкIыжакъым - драгъэблэгъащ.

Бысым тхуэхъуа уэнэм цыхур щIэз къэхъащ. Зэрихбэзэти, Къыбсым хъыбар куэд яхуиIуэтащ абыхэм, нэщхъыфIэу, уэршэру яхэсащ. Хьулами Бызыбиджыкий игу кынгъэкIыжащ. Акъсу дэсхэм я нэхъыбэр Хьуламбызыбиджы псыхьуэм кыдэкIащ. Гуп яхэхуамэ, усэ къеджэн фIэфIэткъым Къыбсым, ауэ пасэрей уэрэдыжь кыхадзамэ, ядежьурт, есыгъ жиIэрт. А пщыхьэщхьэм жиIащ уэрэд, и нэр зэтрипIарэ абы пкъырыгупсысыхьу - ар зытеухуа хъыбарыр и нэгу къыщIитхъэ хуэдэ.

Жэщыбг хьуху дахэсащ бысымхэм, дыкъэтэджыжьа нэужь, дыкIрагъэшэжьи я мурадащ. Ауэ Къыбсым идакъым.

- Алим сэрэ мы псыхьуэм тIэкIу зыщыдтпльхьынущ,- жиIащ Къыбсым, бысымм фIыщIэ яхунщIри и бгъагъуркъэ, мазэгъэ жэщ дахэщ...

Акъсу дыкъыщежьэжри, Напшыкки къэхуэ къэдунэтIыжащ. Къыбсым Iуфэ щIидзэрэ, дыкъокIуэ. Сэ зэзэмызэщ псалъэ щыпсэдзыжьыр. Сигу къэкIыжри, сеупщащ: «УрысыбзэкIэ зэрадзэкIа «Фэщэ хъуныгъэ» усэр?» - жысIэри. А усэм куэд щыгъуазэтэкъым, Къыбсым и тхыльгъэ урысыбзэкIэ къыщыдэкIым дежи хагъэ хьэрт эткъым. Усэм сызэрыщIэупщIар и гуапэ хъуагъэнукъым Къыбсым. И Iэр ищIа фIэкI, жэуап кызитакъым. СызэреупщIам сыхущIегъуэжащ: мазэгъэ жэщ дахащэм арагъэнтэкъым Къыбсым и щхьэм ильэр.

«Фэщэхунытгъэ» усэр (сатыр пщыкIутIщ зэрыхьур) зытеухуар кэжур зрагъэбгынауэ щыта ди лъэпкым ишэ-ча хьэзабырщ.

«Уэсат» поэмэри урысибзэкIэ зэрадзэкIатэкъым а зэманым, «Лениным папщIэ бгырыс поэмэри» зэрытрадзэр абы и еянэ едзыгъуэр кыхуэтут: абы усакIуэр Лениным щоупщI ди лъэпкым кэытехьа лейр кызызыхIар сыт, жери. Апхуэдэ упщIэр зигу иримыхьыр куэдт абы щыгъуэ, ар Къыбсым и жагъуэ хьурт. УсакIуэр зэхэтщIыкIыгъ дэ, и гукъеуэр къыдгурыIуэрт, къыдгурымыIуэр нэгъуэщIт: къэралым щыщIэрыIуэ, пщIэ лъагэ щIидзэ зиIэ усакIуэм щхьэ къыпаубыдэ ар - и усигъэзэ я фIыпIэр?

НэгъуэщI псалъэмакъ кыхидзащ Къыбсым. Пастернак Борис и гугъу ищIащ, «Гамлет» щыщ пычыгъуэ гукIэ къеджащ. Къыбсым хэкур ирагъэбгынауэ Кыргызыстэм итIъэ пщыкIутIкIэ щыпсэуащ, и лъэпкъгъуэм яхэсу. Пастернаки хьэIупс хъуат абы щыгъуэ, Тбилиси даубыдауэ абы дэст. Куржы кьащIхьэм Шекспир и «Гамлетыр» урысибзэкIэ щызэрадзэкIащ Пастернак.

Бэлыхь хадзаэр, зэрыхабзэщIи, нэкъ зэхуэгумащIэ мэхъу. Пастернак и щхьэ ирилытащ и хэкум пэIэщIа хъуа усакIуэр. Ар зэи щыгъупщакъым Къыбсым, игу кынгъэкIыж зэпытащ гуГъу щехьым къыдэщIа, къыдэпыкъуа урыс усакIуэхьэр.

Куливеир щIэрыIуэ дыдэ хъуат а зэманым, къэрал псом кышащIыхьурт. Езыми и псалъэмэ я пщIэр лъагэт. Абы щыгъуэщ Къыбсым и «Мывэ уIэгъэ» тхыльыр дуненым кышцытехьар - а тхыльым папщIэ Къыбсым М.Горькэм и цIэкIэ щыIэ Къэрал саугъэтыр къратащ. «Мывэ уIэгъэ» Къыбсым и творчествэм и фIыпIэщ. Урысыем и усыгъэм и гъагапIэхэм щыщIи. Долинск дыкъыщыщысыжам, нэхущ хъуакIэт. Къыбсым япэ иттти, кхъужьей жыг абрагъэр, щрихьэлIэм, къуэвыащ. Жыгыщхьэм нсбзухэм эрэзэ кэрашырт. «Дегъэдалуэ бзум я пшынальэм», - жиIащ Къыбсым.

Нэхущм пищI щыIакъым Къыбсым, жиIэрейт: нэху щыщым дежи щIыхьм и гур хэхуэ, гъэщIэр зэрыIэфIыр зыхещIэ.

Кхъужьей жыгым дыкъыбгъэдэкIыжри дыкъежьажьэ, Къыбсым зыкъригъэзэкIащ:

- Гете, Пастеранак, Твардовскэм я гугъу пхузощI гъэгу дыдэрытетрэ, ауэ си щхьэм имыкIыр Кязимщ. Ди Кязимщ! Абы и усыгъэ псори зэхуэхьэсыжа хуэдизым иджыри къэс, къыдэкIакъым, щIыхьр щыгъуазэкъым. Ар тхуэфащэ дэ?

Къыбсым и псалъэм сыкъыгъэуIэбжащ сэ. Езырат Кязим и усыгъэхэр урысыбзэкIи зэрызэрадзэкIар. КIэщIу жыпIэмэ, Мечиевым хуэфащэ псори иджыньауэ слъытэрт Къыбсым. Ауэ ар Къыбсым къысхуидакъым.

- Дыхуэмыхущ, хуэфащэ псор хуэдизмыкъым ди усакIуэшхуэм, - трикъуэзащ Къыбсым. - Зэманыр макIуэ, нэхъыжьхэр тхокIыж. Сэри зыгъэр схуэзэфIэкIагъэнщ - згъуэтыр зэхуэсхьэри къыдэзгъэкIащ. Иджы фэращ зи чэзыр. Сэ къыдэзгъэкIа къудейраКъым Кязим къызэринэкIар - куэдкIэ нэхьыбэ къытхуигъэнащ. Мечиевым нусауэ сатыр минищщ сэ сызыхуэсар. Шыхэм гукIэ яхъумэ абы и усыгъэ куэд - псори зэхуэхьэсауэ, къыдэгъэкIауэ лъэпкым и пащхьэ итIупхьажьи хуеищ.

А зэманым щэныгъэхуэтэ институтым сыщылажьэрт. Iуэхур си щхьэм къэсырт. Ауэ псом нэхърэ Кязим и Iуэхур зэрыиэхъыщхьэр а пщIэдджыжьым зэхызигъэщIэкIащ Къыбсым.

Мечиевым и усыгъэхэм я нэхъыбапIэр зауэм щыгъуэ мафIэм хисхьауэ щытащ, ауэдижьри урихьэлIэнут а усыгъэхэр гукIэ зыщIэ нэхъыжь гурыхуэхэм: абы и ужь нобэ уимыхьэнэ, пщдей кIасэ хьунут. Ди нэхъыжьхэр зырыз - тIурытIрэ дунейм ехьажьрт, арат Къыбсым щIэгъазэр.

Куливеим игу дгъэнжьауэ, Къыбсым абы и щынэжьыщIэхэм: Кязим и усыгъэ куэд зэхуэтхьэсыжьын тхуэзэфIэкIащ, ахэр тхыльитI хъууэ къыдэдгъэкIащ. Къыбсым мыхьуамэ, абы дыхунэмысыжьынри хэлът. Апхуэдэ гулыитэ иIащ Къыбсым. Ди усакIуэ щэджащэ Мечиев Кязим и усыгъэхэр лъэпкъым фIэмыкIуэдамэ, псом япэрауэ, зи фIыщIэр аращ.

Къыбсым и фэ изоплъ хьэзабэщ.

ТИХОНОВ Николай.
1957 гъэ

СССР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, адыгей тхакIуэ КIэрашэ Тембот дежи щохьэщIэ.
Мейкопыгъо къалэ, 1972 гъэ

Кулиев Къайсын СССР-м и Къэрал саугъэт къыщрата махуэм. Абы йохьуэхъу адыгэ усакIуэ щIалэ Семен Руслан.
Сурэтыр 1974 гъэм тракIащ

Къуршхэм я фэ изоплъ

Шэджэм псыхьуэ куэдрэ сыдыхьащ сэ, сигу кьинауэ си нэгу щIэт ээпытщ а псыхьуэ дахэр - абы къыщIхьэщыт къурш лъагэхэр, нэпкым къельэ псынэ Iэлхэр. Си нэгу щIэкIыркъым бгы лъапэхэм тет пасэрей чэщанэхэр. Шэджэм псыхьуэр зыми щIыпэзмыщIыр ар усакIуэ щэджащэм - Къайсын - зэрилъаэрщ. А псыхьуэрщ - Шэджэмыщхьэщ - Къайсын япэ лъэбакъуэр щичар, абы и япэ усэр дунейм къыщытехьар. Къуршхэм я фэ изоплъ Къайсын и усэхэм - къурш хуэдэ пкъыпIэщ ахэр, бгыщхьэм телъ уэсым хуэдэу къыбгъэщ.

ТИХОНОВ Николай.
1957 гъэ

Студент мымэжалIэ щыIэ?

Лъэпкъым зихъумэжьыфын щхьэкIэ, абы къыхалъхьха щIыхьхэр а лъэпкъым и къэкIуэнум хуэпащ. Апхуэдэ цIыхуу щытащ Кулиев Къайсын. Абы и усыгъэхэмм куууэ хэпщат лъэпкъхэм я зэхущытыкIэм хэлъ Iэфыгъэр гъэбыдэн зэрыхуейм теухуа гупсысэ жанэр. Къайсын лъэпкъ щIыкIым къыхэкIами, абы и гур гъунапкъэншэти, дуней псор къызэщIиубыдэфырт, къызэдиллъыхьами щилъэгъуаэр и акъыл жаныжкIэ зэгъэзэхуауэ лъэпкъ щэнхабзэм хилъхьэрт, щIэблэм и гъэсэныгъэм тхыдэ къуэпсхэмкIэ пищIэу.

Балъкъэр литературэм къыщIэхъуа тхакIуэхэр къапщтэмэ, Кулиев Къайсын лъэпкъым хуищIам хуэдизу зыми хуэзэфIэкIыжыкIи.

ДэтХЭНЭ усакIуэшхуэми и гъащIэ гъуэгур зэрыгугъусыгъум

Iэ ещхьу, абыи бзылъхьэ куэд игъэващ: зауэ лыгъэми къелащ, ирагъэкIауэ ихьа илъэсхэми и псэр мыжэщIу къэнащ, иужькIи гъащIэ тынщыгъуэ иIацкъым.

Сэ сызэрегупсысымкIэ, Къайсын усакIуэшхуэ щIэхъуар гъащIэ гъуэгум щигъэва гугъуэхь куэдыр акъылкIэ зэригъэзэхуэжьыфу, абы дерс къыхихыу зэрыщытартщ.

Арауэ къыщIэкIынщ зауэ гъуэгуанэм къигъэщIа усэхэр гум ешыжьмIэу икIи гъащIэм и лъэхъэнэ ткIийм къыпэщIыгт къалэнхэм урагъэгупсысыжу щIыщытыр. Къайсын и зэчийр къуленигъэ мыкIуэщIыжу зэрыщытым ещхьу, езырми цIыхуу лъэпкът, жумартыгъэ ин хэлът. Дэ, щIалэгъуалэр, куэдрэ дыхуэзэрт Къайсын. ДыхуэзэхукIи ди Iуэху зэрыщытым, тхэнымкIэ къыдэхъулIэхэм щIэупщIэрт.

Псом хуэмыдэу гукъыдэ ди Iэщ дэ, Мэзкуу щеджахэм, Къайсын хъэщIэщ зыщIэхъум дишэрэ къыддэуэрщэру, дигъэгушхуэу икIи ерыскъыи Iэнэ къытхуищтэу зэрыщытар. Укытгъэм хуэзтхэрэ дымымэжалIэ хуэдэу зытщIамэ, ар дыкъэшырт: «Студент мымэжалIэ щыIэ?» - жиIэрт.

Сэ сынэхъ лъагэщ, сынэхьыфIщ уэр нэхърэ жиIэу Къайсын зэи дэплъагъунутэкъым, апхуэдэ хьэли хэлътэкъым. Сабийм дэсабийт, щIалэм дэщIалэт, нэхъыжьым дэнэхъыжьт...

Кулиев Къайсын нобэ къытхэтыжатэмэ, абы и ныбжьыр илъэс бгъуэщ ахъунэ и лъэхъэнэ ткIийм дэкIуэнт дыдэ ди Iуэху нэхъ зыхуей хуэзэнут.

Ауэ сыщIэупщIа: «Студент мымэжалIэ щыIэ? - жиIэрт. Ди абы дыхуэзэрэзэщ икIи и пщIэр зэрыгугъэкIкIэ зэрытетэныныр дыкъэту и тхыгъэ къэщIэнар доГъэлъапIэ.

Къайсын щыIуэ ин щIалэгъуэ, жиIэ. Ди абы дыхуэзэрэзэщ икIи и пщIэр зэрыгугъэкIкIэ зэрытетэныныр дыкъэту и тхыгъэ къэщIэнар доГъэлъапIэ.

Къайсын щыIуэ ин щIалэгъуэ, жиIэ. Ди абы дыхуэзэрэзэщ икIи и пщIэр зэрыгугъэкIкIэ зэрытетэныныр дыкъэту и тхыгъэ къэщIэнар доГъэлъапIэ.

ТХЬЭЗЭПЛЪ Хьэсэн,
«Литературная Кабардино-Балкария» журналым и редактор нэхъыщхьэ, усакIуэ.

Цыхуэ къызэрыгуэкI

УРЫС усакIуэшхуэ Твардовский Александр щхьэкIэ мыпхуэдэ псалъэ жиIауэ щытащ Къайсын:

«Ар цыхут, цыхуитхуэ дыдэт, зи гущIэм жыпIэ пщтыр щыIбэ усакIуэ щIэжащт – за-

къуэтIакъуэщ апхуэдэ фIыгъуэр зи натIэ хъур». А псалъэхэр хуэхущIи хъунущ езы Къайсыни. Куэд кынгъэщIакъым абы, ауэ и лъэпкымрэ Кавказымрэ я щIэр дунейм щитхьIуэн хуэзфIэкIащ, езыри цIэрыIуэ дыдэ хъуауэ усакIуэ кьалэмыр ЭщIэхуащ. ЦIэрыIуэ хъунуи щIэхъуакъым ар - и уэсмрэ и цIыхугъэмрэщ а щIыхьыр кьыхуэзыхьар.

Къуршыпс Iэлым и даущыр зэи щымыжьыкъ ШэджэмыщхьэкIыщащ. Ар, и сабингъуэр абы щигъэжIауэ, ящ. зыIабкъуэр щичащ, и гущIэм къыщIыуша япэ уэсри аращ дунейм къыщытехьар. Бгырыс щIалэ щIыкIыр, и щIыкъ нэсри, дуней псом щыщIэрыIуэ усакIуэ хъуащ, ауэ ар и напщIэ эи теIыакъым Къайсын. Айтматов Чингиз зэрыжиIэтащи, ар щIыхь

къызэрыгуэкIыу тетащ дунейм, цIыхум, и лъэпкъым защыхьIэтыкI къэхуакъым. И цIыхугъри и Iыгъэри эдхъащ Къайсын, и щIыхьгъэмрэ абы и усэм гущанIэ хуэхъуар, и щIэр зыIэтар.

Езыр кызыхьэIа лъэпкъым и закъуэтэкъым Къайсын зыгъафIэр.

Лъэпкъ псори и эхъуэдэт абы, дэтхэнэми и гум щыщIэр, и гуфIэгъуэр, и гупыкъуэгъуэр зыхищIэрт, дэтхэнэ цIыхури езым и щхьэм ирильытырт, сыту жыпIэмэ фIыуэ кьыгурыIуэрт: сыт хуэдэ лъэпкъ къыхэкIамри, цIыху псори зэщхьщ - я гум щыщIэмкIэ, я фэм джIымкIэ. Арат Къайсын и щIэр щIэльагэр, ныбжьэгъу щIикъуэдыр, и щIэ фIыкIэ щIыжаIэр, и щIыкъыр щIэиныр, и щытхъур щIэмыужьыхьыр.

Сигу ихухкым Къайсын и ныбжьыр илъэс хъищ щыхъуэ махуэр Чайковскэм и цIэр зезыхъэ Концерт залым зэрыщагъэльэпIар. УсакIуэ цIэрыIуэм и ныбжьэгъу куэд кьрихьлIащ а туфIэгъуэм, къэралым и дэтхэнэ лъэныкъуэкIи кьикIауэ: Даниелов Семен (Якутие), Кулепов Аркадий (Белоруссие), Зульфия (Узбекистан), Ковусов Анна (Тыркумэн), Абашидзе Григол (Куржы), изгъэущI Гъэжи. Къайсын папщIэ хъуэхъу псалъэ жаIащ Михалков Сергей, Симонов Константин, Карим Мустай, Кугультинов Давид, КьщIокуэ Алим сымэ. Тихоновыр, Iэщхьэ гукъыдэмыжьти, телеграммэкIэ кьехьуэхьуащ. Симонов Константин и псалъэм кьыхигъэщащ: «Гукъыгтъуэ ин щIалэ Михалков Къайсын, ауэ ар пшэчи пхуэзфIэкIащ уэ, укьелащ абы, цIыхугъэ, Лыгъэ уиIэти. Уи щIыхьыр зэрыльагэм урипагэкъым нобэ, абы щхьэкIэ зыкъыпифIэщIыжыркъым. Ар псалъэ дыпхэлтэкъым -къэрал гъунапкъэхэм щхьэхуэхуэ, дуней псом цIэрыIуэ щыхьуа усакIуэт Къайсын абы щыгъуэ. КьщIокуэ Алим

щхьэкIэ мыр жиIауэ щытащ Къайсын: «Поэзиер унэ телъыджэм ещхьщ, абы емыкIу кьыщIихъ хъунукъым. А унэ телъыджэм щынсэущ щIыхьшхуэ хуэзэ, и псэр кьабзэрэ я гур зIухуэу. Апхуэдэ щIыхьхуэм ящыщщ КIыщокъуэ Алим». А псалъэхэр хуэкьыпIэхунущ езы Къайсыни. А унэ телъыджэм - уэсм и сэрей уардэм зэи емыкIу кьыщIихьакъым Къайсын, абы сыт щыгъуэ дальэгъуэр гущIагъэщ, гущIанагъэщ, бгырыс эхэль Iэдбгаьмрэ нэмысымрщ, хабзэмрэ цIыхугъэмрщ. А псор дэсльагъу зэпытащ сэ Къайсын цIыхугъэ сыгъэрыхуэхъу льандэрэ. Дэсльэгъуэм ящыщ гуэрхэр сIуэтэжмэ, лейуэ кьысфIэщIыркъым. Сымаджэ хьэлъэ хьуауэ, и упр ильт Къайсын, къеуэлIа уэым зэрихьынур езыми ищIэрт. 1985 гъэм и гъэмахуэнэ мазэрт.

ИльэнтIыцы и пэкIэ Шэджэм Езанэм унэ кьыщищохуат Къайсын. Жыг хадэр зэщIэгъэгъауэ, дунейр уэрIт Къайсын деж щIэупщIауэ сыщыкIуа махуэм. Къайсын и благъэ фызыжьитI бгъэдэт, уиным сыщыщIыхьам. ТIуми нэис щIагъэкIырт. Сигу техуакъым, фызыжьитIым сегянщ:

- Псэу щыкIэ щхьэ вгъейр? - жысIэри. Къайсын кьыскуДмIыежащ, ауэ игу кьызэбгъакъым:

- Ягъэ кIынкъым, уапэрмыыуэ, ирегъ. Ар си жагъуэ хъуркъым сэ, нэис зэрыщIагъэжIыр сигу къеуэркъым.

Араущ лыгъэ жьхуаIэр. Анхуэдэ срихьэлIакъым абы инэжIи и ужькIи.

Къайсын ищIэрт гъащIэ зэримыIэжыр - къыздэмытгъджьжьынур. Дохутыр цIэрыIуэ Чазов Евгений къьжриIащ ар (Москва дет сымаджэщым щыщIэлъам щыщIуэ):

«Къайсын, ди къарум кьыхь кьэдгъэнакьым». «КъызгуроIуэ, - жиIащ Къайсын. - Ди унэ сыкIуэжащ хуэдизу.

Ар уэым кынгъэдыхауэ зыльэгъуа щыIэкъым а махуэхэм. Куэд зэримыхьыжьынур ищIэрэ пэт, и псэр кьыхэфIэзэрыхьакъым - лыт, бгырысым кьыльхуа-

цIэрыIуэр Фадеев Александр ещIащ: «РадиокIэ зэхэсхар зи уэрэ хэт?» – жери. «Ар куэдкIэ дызыщыгуГъ балъкъэр усакIуэ щIалэщ», - кьыжриIащ абы ТхакIуэхэм я союзым и тхьэмадэм. Къайсын а гъэм ильэс 25-рэ ныбжьым итт. Фадеевым и псалъэр нэж зэрыхьуаи псори

щыгъуазэщ иджы.

И льэм зэрихьэ хьужа нэужь, Фадеевым Къайсын Москва иригъэщащ, абы дэт сымаджэщ цIэрыIуэм щIигъэгъэлъхьащ.

Къайсын Москва кьыдаизэ мурад ящIащ Тихонов Николай, Симонов Константин, Фадеев Александр, Пастернак Борис сымэ. Сталиири акьыштэгъу кьащIащ абыкIэ, ауэ езым идакъым – зэуапIэм игъэзэжри, Iэщэр кьищIэжащ. «Си къуэшцэм Сталинград деж льы щагъажэ, абыхэм сахьыхьжьщ хуейщ сэ», - жиIащ Къайсын...

Зауэм Iухьэжа нэужь, Къайсын «Сын Отечества» газетым щыслъащ, абы щызэрихьэлIэжащ Къайсыр КIыщокъуэ Алимрэ - ари щылажьэрт а газетым.

1944 гъэм уIэгъэ хьэлъэ хьуащ Къайсын. И плIэм ирилъхьри, и ныбжьэгъуэ зэуапIэм кьыIуихащ КIыщокъуэ Алим - ар Къайсын и усэхэм ящыщ зым кьыхощ. Абы щыгъуэ Къайсын зэхихакIэт и льэпкъыр я хэкум зэрыращар. Сымаджэщым здыщIэлъым, армэм и Iэтащхьэ генералым орден кьыхуихащ Къайсын: «ЛIыгъэ зепхьащ, ар пхуэфащэщ уэ». - жери. «Нобэ кьызыIэщщ, сепсы-жьыщ», - жиIащ Къайсын. «Хьуэ, кьыштесхьжьыкъым, - жиIащ генералым. – Дэ псоми дыщыгъуазэщ. ЛIыгъэ зепхьащ, ар пхуэфащэщ уэ».

Зауэр увыIа нэужь, Къайсын и ныбжьэгъуэм я мурадащ абы и гугъу къарамыгъэщIыну. Къайсын яхуидакъым: «Си льэпкъыр здыщIэм сэри сыщыIэм хуейщ». - жери. Апхуэдэт Къайсын: и щхьэратэкъым зытегущыыхьыр – зи быдыщIэ ефа льэпкъыр. Аращ ар зыхуэлэжьаи зыхуэуэсари.

ГУРТУЕВ Сэлихь.

Iуащхьэмахуэ изогъэщхь

Ныбжьэгъу пэж щызыIэщ сэ Кавказым - Кулиев Къайсын. Абы грогушхуэ, си фIэщ мэхъу игъащIэкIэ сыкъызэригъэпэжьынур. Iуащхьэмахуэ изогъэщхь ар -эзыри и пшынальэри. Iуащхьэмахуэ хуэдэу уардэщ. ГупцIанэщ, цIыху гуапэщ, хьэлэщ балъкъэр усакIуэ телъыджэр. Псом ящхьэращи, абы и дэтхэнэ усэ сатырри гъэнщIащIупсысэ кукIэ, зыхыбощIэ ар зи псэр кьабзэ цIыхум и гущIэм къызэриукIар.

ГОНЧАР Олесь.

ГъащIэм и уасэр зыщIэ

Къайсын цIыхуэм ядогуашэ и лъахэм и Iуащгъэрэ и дахагъэкIэ. И лъахэм ещхьщ ар - кьабзэщ, гуапэщ - ар хьбольагъуэ абы и дэтхэнэ усэмк. Ящ-щIэм и уасэр зыщIэ, абы и IэфIри и дыдэри зыхэзыщIэ усакIуэщ Къайсын.

Къайсын и усэри и гъащIэри щапхъэщ сэркIэ, дызэрызэрыщIыху лъандэрэ согъэщIагъуэ абы хэлъ гущIэмрэ и псэ кьабзагъэмрэ.

КАРИМ Мустай.

Шэч кьытесхьэ-къым

Балъкъэрэм я бзэр шэрыуэщ, къулейщ. А бззмкIэ матхэ усакIуэ телъыджэ Къайсын: сэ шэч кьытесхьэрыкъым абы и усэхэр къызэригъэщI бзэр зэрышэрыуэм, зэрыкъулейм. Си фIэщ мэхъу балъкъэрыбзэр Къайсын и кьалэмым нэхъри шэрыуэ, къулей зэрыдзекъуам. Апхуэдэ кьалэн дэлъщ къызыхэкIа лъэпкъым хуэлажьэ дэтхэнэ усакIуэми и пщэм - ар фIыуэ къызыгурыIуэ усакIуэхэм ящыщщ Къайсын.

АНТОКОЛЬСКИЙ Павел.

Гъунапкъэ иIэкъым

Къайсын и усэм гъуэгуанэ кIыхь къыщIэльщ, гуфIэгъуэрэ дзрэжьэгъуэрэкIэщ ар цIыхум зэрелъэгэр, аращ а усэр щIэуэхьгъыщIэр. Псалъэ шэрыуэм гъунапкъэ иIэкъым, абы и гъуэгур занщIэщ, Iэрубыд зыщIыфынри щыIэкъым. Апхуэдэ къаркIэ уэздащ Къайсын и пщынальэр.

ДУДИН Михаил.

ЩIым и тхылъ

Белорусхэм ди анэдэлъхубзэкIэ эдэзэкIауэ, Минск къыщыдэкIащ Къайсын и тхылъ цIэрыIуэр - «ЩIым и тхылъыр». Ар ззэыдзэкIар Сэращ - сроГушхуэ абы, си напщIэтельщ. Ди хэкум кущIауэ щыщIэуэ щыщIэрыIуэщ Къайсын, абы и усэхэм си пэпкъэгъуэхэм я гур хагъахьуэ, фIыгъуэ лъжьыным, цIыхугъэм, дахагъэм хураджэ.

КУДЕШОВ Аркадий.

ПщIэрэ щIыхьрэ

Къайсын куэдрэ гъуэгу сыдытехьащ сэ, къэрал Iэджэм дызэдэщыIащ. Си нэгу щIэкIащ абы и пщIэр дэни зэрыщытъагъэр. Фи лъахэм и пщIэр нэхъри гъагэ дэхъащ Къайсын и щIэмрэ и усэмрэ - апхуэдэ кьалэн дэпъащ усакIуэм и пщэм, аращ Къайсын зыхуэлэжьар. Къэзыпхъуа лъэпкъым и набдзэт, и напэт ари. Шыгъуэгъэ и дуней тетыкIэкIэ кьилэжьащ и щIыхьыр Къайсын.

КУГУЛЬТИНОВ Давид.

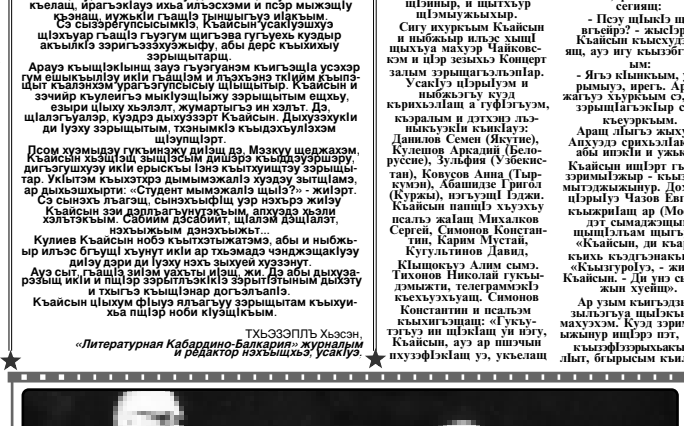

Къайсын илъэс 60 ирокIу. Абы и пшыхьым хэтщ Къэбэрдей-Балъкъэрым и Унафэщ Мэлбахъуэ Тимборэ, Урысей тхакIуэхэм я пашэ Михалков Сергей, КъБАССР-м и ТхакIуэхэм я Союзым и унафэщ ЩоджэнпIыкIу Iэдэм, КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым и Тхьэмадэ Геттуев Магомет.
1977 гъэ

Кулиев Къайсын йохьуэхъу шэщэн усакIуэ Ахматовэ Раисэ.
1977 гъэ.

КъысфIощI иджыри укъытхэт

СымыпIэщIауэ пIэрэ сэ
Мы уэрэ стхыну? –
КъысфIощI иджыри
укьытхэт,
Къайсын...
Апхуэдэу псынщIэу
ГъащIэр бухыну
Хэт игу кьэкIынт?..
Хэт игу кьэкIынт
Куэд мышIэу уи макъ гуапэр
Зэхэдмыхьажь,
Уэ зихъуну щым?
ТфIэпIасэу хуэпшыящ
Иужь гъуэгуанэм лъапэр...
Уэ зыкIэ кьоКуэри
Утетыну щIым!
Уэ зыкIэ кьоКуэри
Псэухэм ухахэтыну!
Нэщхьыфi Iэ хьужт
узылъэгъуар,
Нэщхьейм.
Хэт и гугъэнт
Уахьтым укьыгъэхъыну? –
КъытрфIощIт уIэпкIъэпкъэ
быдэу,
Кьыр нэхьей.
УиIащ, Къайсын,
ГуфIэгъуэ гуэзвэгъуи.
БгъэщIа гъащIэшхуэм
Сыт сэ схущIыгъуи?..
Уэ сыпхуэзат, УсакIуэ,
Си щIалэгъуалэу, -
Уи щынэхьыщIэу
ПлъэкIащ сыпIъагъуи.
Сэ кьыщысщIащ уи деж
ЗищIысыр лыгъэр:
Уэ бгъэтэжа зыкIэ
Псэужьи,
Кьыщщладзэу щытми бийхэм
МафIэлыгъэ,
Уи Хэку,
уи пхъмкъ,
уи щIыхь
Умыхъуэжьи!
Сопсэу,
Уи дерсхэр
Зэи сщымыгъупщу,
Зэхсхьм хуэдэу
Нобэми уи макъ.
СыщIокъу си гъащIэм
ИГъуэтыным купщIэ,
Си псалъэр мыбгъунIэным
Сыхуосакъ.
Дунейм щекIыжкIэ щIыхур,
И Iэужьым
А цIыхур зыхуэдар
уегъэлъагъуж.
Кьэнащ, Къайсын,
уахьтыншэу
Уи лъэужьыр,
Уэ кьэбгъэщIаци
Псалъэ мыкIуэдыж.

КъыдэгъэкIащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и Унафэщ Мэлбахъуэ Тимборэ, Урысей Федерацэм и Къэрал саугъэтым и лауреат, адыгэ Республикэм и Къэрал саугъэтым и лауреат, Адыгэ Республикэм и Къэрал саугъэтым и лауреат, Адыгэ Республикэм и Къэрал саугъэтым и лауреат,

Экономикэ Политикэ

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Iуэху

Мироновым Сергей кьелыгъ Путин Владимир и кIуалыкIэм ешанэ пIалъэкIэ кьитенэн папщIэ Конституцэр зэхуэхьIыж хъунэмэ?.

Иджы дыдэ парламентым и Ищхъэ палатэм щытепсэлъыхьащ уасэхэм псыхьщIу зэхьуэныр кьыдыхьэкIа щхьэусыгъуэхэм я пэщIэтын папщIэ лэжьыпхъэхэм.

ЗэIуIущIэм кьыщыпсэлъащ вице-премьер, финансхэмкIэ министр Кудрин Алексей икIи кьыдэхуэсахэр кьигъэгугъащ ерыскъыпхьэхэм я уасэр къэкIуэну зэман гъунэгъуэм хэмыхъуэну. «Дэи лъагапIэм дынэсащ. ДипэкIэ апхуэдэу уасэхэм дя дежь псынщIэу щыхэхъуэжынукым», - жиIащ вице-премьерым. Абы и псалъэм тепщIыхьмэ, жэпуэгъуэм и еГуанэ зэхуэдитIым ерыскъыгъуэ нэхъыщхьэхэм я уасэхэм зэ-рыхьхьуэм и псынщIагъыр хуэдитIкIэ нэхъ мащIэ хъуащ.

Абы кьыдэкIуэу, Кудрин зиумысжащ мы гъэм и жэн уэгъуэм инфляцэр хуабжь дыдэу зэрыдэкIуэмкIэ: «апхуэдэ щыIакъым нужь иныжитIым». Къапщтэмэ, жэпуэгъуэм и 1-м кьыщыщIэдзауэ 22-р кьэсыху щыхъуэхэм кьагъэсебэн хьэпшыпхэм я уасэр процент 1,3-кIэ хэхъуащ, инфляцэр щыпшыдэм и 1-м кьыщыщIэдзауэ процентыбзэ 8,9-м нэсащ. Вице-премьерым жиIащ, инфляцэр мы гъэм процентыбзэ 10-м щIигъункIэ зэрыхъунур. Абы ди кьэралыр иныжитIкIэ иригъэкIуэтыжынуращ.

Кудрин зэрыжиIамкIэ, уасэхэр зэтеIыгъэныжмкIэ нэхъ IэмалыфI хъуащ тариф-таможнэ политикэр. Псалъэм и хьэтыркIэ, Правительствэм хуабжу дригъэуеящ нэхъ мыхьэнэщхъу зэIуэнхэр, пыухыкIауэ жыпIэмэ, кьэралым ираш гуэдзым, хэм тралъхьэ таможнэ пошлинэхэр гъэмэщIэным теухуауэ. Апхуэдэу унафэ кьищтащ нэгъуэщI кьэралхэм кьраш гъэшым тралъхьэ таможнэ пошлинэхэр гъэмэщIэным теухуауэ.

Ауэ сенатор куэдым кьалытэ ди кьэралым щагъэхьэзыра ерыскъыхьэхIэхэр нэгъуэщI щыналъхэм егъэшэнэр гугъу зэращIым икIи ди дежь апхуэдэхэр нэхъ тыншу кьашэ зэрыкъуэм ди мэкъумэщ Iэнатlэр щIиIубэжыну: абы хуэзфIэкIыну кьыдыхьэ зэныкъэкъуэм пэщIэтын.

Абы и жэуапу Кудрин жиIащ Урысейм и мэкъумэщ Iэнатlэм зэрызиужьыр икIи ар зыми кьызэрызэтримыгъэуву Iэнур. Ерыскъыпхъэхэр нэхъ лъапIэ мыхъун папщIэ ахэр кьэзыпхъажьмэр зыщIэкэрэ иджы дыдэ зэуэрыIуащ уасэхэм хэхъуэныр кьызэтрагъэувыIэну. Ауэ абы зиумысжащ ерыскъыпхъэ Iэнатlэм щытыкIэр зэуэ эттес зэрыщамыщIыжьыфIымкIэ. «Властым хуэзфIэкIынукъым унафэ кьудейкIэ уасэхэр зэуэ зэтриубыдэн. Иджыпсту зи гугъу тщIыр мэкъумэщхэкIхэм, Iэщхэкlхэм я уасэхэр пIалъэкIэ зэтеIыгъэныр, Абы нэхъыбэ тхуэзфIэкIынукъым», - кьыхигъэщхьэхуэкIащ Кудрин Алексей.

АрщхьэкIэ Кудрин зэрызиумысжамкIэ, уасэхэм, инфляцэм зрачыныр кьызыхэкIар илъэс куэд хьуауэ ди кьэралым щагъэкIуэкI финанс политикэр зэрымыхъумыщIэрщ. Абы жиIащ иужьрей илъэситхум щIыхуэхэм яIэрыхьэ хэхъуэхэр псынщIэу нэхъыбэ зэрыхъуам кьыхэхIыу, абыхэм ерыскъыпхъэхэу кьагъэсебэныр хуэфэ кьудейуэ 2,5-м нэскIэ зэрыдэуеяр. АрщхьэкIэ, ди мэкъумэщ хозяйствэм кьитыр а зэманым зэрыхэхъуар процент 20 кьудейкIущ. НэгъуэщI жыпIэмэ, Урысейм ерыскъыхэкIэхэм, пыухыкIауэ жыпIэмэ, кьэралым ираш гуэдзым, хэм тралъхьэ таможнэ пошлинэхэр гъэмэщIэным теухуауэ.

Ауэ сенатор куэдым кьалытэ ди кьэралым щагъэхьэзыра ерыскъыхэхIхэр нэгъуэщI щыналъхэм егъэшэнэр гугъу зэращIым икIи ди дежь апхуэдэхэр нэхъ тыншу кьашэ зэрыкъуэм ди мэкъумэщ Iэнатlэр щIиIубэжыну: абы хуэзфIэкIынукъым апхуэдэ зэныкъэкъуэм пэщIэтын.

Абы и жэуапу Кудрин жиIащ Урысейм и мэкъумэщ Iэнатlэм зэрызиужьыр икIи ар зыми кьызэрызэтримыгъэуву Iэнур. Ерыскъыпхъэхэр нэхъ лъапIэ мыхъун папщIэ ахэр кьэзыпхъажьмэр Iэмалхэр кьэгъэгугъащ. Iэмалхэр кьэгъэугъуным я къарур ирахьэлIэну. Сенаторхэм кьагъэгугъащ абы егупсысыну.

Дауи, иужь зэманым мыхьэнэщхъу дыдэ зиIэ Iуэхуи зIуIущIм кьыщIэтащ. Ар зыгъэуху екIуэкIыну хэхъуныгъэхэрщ. ФедерацэмкIэ Советым и спикер Миронов Сергейщ ар кьыхэзыльхьар. Абы и псалъэхэм тепщIыхьмэ, Путин Владимир ещанэ пIалъэкIэ президент кьулыкъым кьытенэным и Iуэхум зэхуэдэу ящ. Урысейр тенджыз ФIыщIэм техьэу ищIащ, Кърым, нэгъуэщI щIынальэхэр кьэралым кьыгуфIэхьащ.

ЕтIощIанэ лIащIыгъуэми цIыхубзхэр утыкуэхуэ кьухьэу щытащ. Къапщтэмэ, Коллонтай Александрэ Октябрь революцэм хэтащ, 1917 гъэм кьэралым кIэлъыпIэныгъэхэмкIэ нарком ящIащ, 1920 гъэм партым и ЦК-м цIыхубз IэхэхэмкIэ и къудамэм и унафэщIыгъуэ ящIащ. Ялэ дыдэу дипломат лэжьыгъэм цIыхубзуи пэрыувауэ щытар араш. 1923 гъэм Коллонтай Норвегием ЛIыкIуэу ягъэкIуащ, итIанэ СССР-м и лIыкIуэу Швециемрыгъащ. Ар ВЦИК-ми хэтащ.

1952 гъэ льандэрэ Британие Иным и пащтыхьщ Елизаветэ II. Ар 1926 гъэм кьалъхуащ, Британие Иным и пащтыхьу щыта Георг VI ипхъуэ. Унагъуэшхуэ иIэщ, абы цIыху 12 ящ, и щхьэгъусэ Алыдж Филипп ешам нэхъ зиIэсэ 5-кIэ нэхъыжьщ, и къуэ нэхъыжьыр Чарльз илъэс 60-м нэсащ. Абы нэмыщI иджыри къуитI, зыпхъу, къуэрылъху, пхъурылъхуэ 5, шыпхъу иIэщ. Езыр батэкъутэр зыгъэшо политикэхэм ящыщкъым. Мы кьэралым и конституцэкIэ, власт зыщIэщIэлъыр премьер-министрыщ. Ауэ езыр кьулейщ, хуабжьуи яхъумэ.

Иужьрей зэманым политик нэхъ Iущхэм, кьулыкъущIэ нэхъ лъэрыгъэхьэхэм ящыщауэ кьэпльыгъэ хъунущ Ганди Индирэ (1917 - 1984). Ар Индием щхьэхуитныбгъэ кьыхуэзыхьахэм ящыщ Неру Джавахарлал илъэс, езыр лъэпкъ зэщIэхъеныгъэм жыджэру хэтат, абы и паши хъуат. Ганди Индием и премьер-министру щытащ 1966 -1977, итIанэ - 1980 - 1984 гъэхэм, нэгъуэщI кьэралуэхэмкIи министру лэжьащ. Абы и зэманырщ Индием зыужьныгъэ нэхъ ин щIигъуэтари, дунейм щIIэ пщIэм щыхэхъуари. Ар езыр щыхуэбз гуакIуэт, ауэ ткIийт, кьикIуэт, шынэ зымыщIэт, щыхуейм и деж дичыкьфырт. Абы кьэралым щIыбэ политикэри ехьулIэныгъэ хэлъу иригъэкIуэкIырт, адрей кьэралIыбжьхьэхэм бгъэдыкьэкIа кьаущ гъуэтыфырт. Индирэ ди кьэралми мызэ-мытIуэ щыIащ.

Ди кьэралымкIэ кьэбгъэзэмэз, хьыкьэхкIышхуэ иIэу, ящIэ, нэмыс хуащIу лэжьащ кьулыкъушхуэ зыныгъэ Фурцевэ Екатеринэ (1910 - 1974). Ар 1950 гъэм КПССм и МГК-м и етIуанэ секретару хахауэ щытащ, итIанэ ящэ секретарь хъуащ. 1956 гъэм КПСС-м и ЦК-м и секретару хахащ. 1960 гъэм СССР-м щэнхабзэмкIэ и министру ягъэуващ. Политбюром цIыхубзу хэтар Фурцевэ и закъуэщ. Ар СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и депутату плIэнэйрэ хахат. Екатеринэ цIыхубз дахэт, и теплъэм, и нэгум кьрих гъэрыпIэгъэм занщIэу удихьэхыу. Езыр зэпIэзэрытт. Iуэху кьыпэщылъым тегушхуауэ гуэвалIэрт, хьэлэлуи бгъэдэтт, жиIам тетыжт. ЗэкIи пхъашэу, гуащуэ кьыпщIыхьрт, ауэ зэхэщIыкIыщхэу зиIэ цIыху гупщIанэт. Фурцевэ ди республикэм фIыуэ кьыхуещытащ. Налшык Музыкэ театр, ди жылагъуэ куэдым Щэнхабзэмкlэ унэхэр, клубхэр зэрыдащIыхьам абы и фIыщIэ хэлъ.

Британие Иным и премьер-министр кьулыкъым Тэтчэр Маргарет нэхъыбэрэ тета щыIэкъым. Ар 1925 гъэм кьэлъхуащ Консервативнэ партым и пашэу щытащ (1975 - 1990), кьэралым щэнэгъэ Iэхэхэмкlэ и министру лэжьащ, 1979 гъэм Британие Иным и премьер-министру ягъэувари, 1990 гъэ щIондэ лэжьащ.

ЕхьулIэныгъэ нэхъ ин зиIэ политикэхэм ящыщщ Матвиенко Валентинэ. Ар УФ-м и Правительствэм и Iэтащхьэм и хъуэдэзу ильэс шыбжанэкIэ лэжьащ, иужькIэ Санкт-Петербург и губернатору хахащ. Иджы а къалэщхуэр хъарзынэу зэрехьэ. Езыр цIыхубз екIуащ, политикэм щыгъэмыхуэкъым, гупсысэ зиIэщ.

Америкэ сенатор Клинтон Хиллари США-м и 42-нэ президенту щыта Клинтон Билл и щхьэгъусэщ. Езыр цIыхубз екIуащ, хьыхэхэкI зиIэщ, гуфIэгъэ зыхуащ. Клинтон Хиллари 2008 гъэм США-м щекIуэкIыну президент хэхыныгъэхэм хэтынущ, абыхэм щытекIуэнущ щогугъ.

Зыгъэхьэзырар **УЭРЫШ Нурхьэлий.**

● Къулыкъухэр

ЦIыхубзхэр нэхъ хуэмыхуцкъым

Жэпуэгъуэм и 18-м УФ-м и Президент Путин Владимир къэралым щыпсэуэхэм я упщIэхэм жэуап щаритым, ильэсыр 9 хъУ Кузнецовэ Аннэ къэрал лIыщхьэм еупщIат: «ЦIыхубз президент хъункIэ гугъапIэ щыIэ?» - жиIэри. Абы мыпхуэдэ жэуап игъэтат: «ЦIыхубзым къэралым щигъэзащIэ кьаджэныр щиIэ мыхьэнэмрэ апхуэдизу ищи, цIыхуэм я нэхьыбэр еплъыныкъым ар цIыхуэхъу хьэмрэ цIыхубз жаIэу, атIэ нэхъыбэу къалъытэнур ельым и щхьэкIэ иIэ зэфIэкIымрэ и Iуэху зекъэкIэмрэщ».

ДИ КЪЭРАЛЫР къапщтэмэ, пащтыхьыгъэр плIэнейрэ цIыхубзхэм яIэрыхьауэ щытащ. 1725 гъэм Петр I дунейм зэрехьэжу кьа-гъэнащ. Ар зыгъэгъусэ Екатеринэ I пащтыхь хъуащ, ильэситкIи а къулыкъым пэрытащ. 1730 гъэм а къулыкъушхэр Iэрыхьат Иван V ипхъу Аннэ икIи ильэси 10-кIэ а къулыкъыр иIыгъащ. Ильэс 20-кIэ Урысейм и пащтыхьу щытащ (1741 - 1761) Петр I ипхъу Елизаветэ. 1762 гъэм къыщыщIэдзауэ 1796 гъэ щIондэ Урысейм и пащтыхьащ Екатеринэ II (1729-1796). Абы къэралым зэхъуэкIыныгъэшхэр щригъэкIуэкIащ, Сенатыр зэрихъэкIащ, Украинэм щыщыIа тепщэныгъэр икъутащ, хабзэ зыбжанэ кьыдигъэкIащ, Урыс-тырку зэуэм щытекIуащ, Урысейр тенджыз фIыщIэм техьэу ищIащ, Кърым, нэгъуэщI щIынальэхэр къэралым кьыгуфIэхьащ.

ЕтIощIанэ лIащIыгъуэми цIыхубзхэр утыкуэхуэ кьухьэу щытащ. Къапщтэмэ, Коллонтай Александрэ Октябрь революцэм хэтащ, 1917 гъэм къэралIэлъпIэныгъэхэмкIэ нарком ящIащ, 1920 гъэм партым и ЦК-м цIыхубз Iэхэхэмкlэ и къудамэм и унафэщIыгъуэ ящIащ. Ялэ дыдэу дипломат лэжьыгъэм цIыхубзуи пэрыувауэ щытар араш. 1923 гъэм Коллонтай Норвегием ЛIыкIуэу ягъэкIуащ, итIанэ СССР-м и лIыкIуэу Швециемрыгъащ. Ар ВЦИК-ми хэтащ.

1952 гъэ льандэрэ Британие Иным и пащтыхьщ Елизаветэ II. Ар 1926 гъэм кьалъхуащ, Британие Иным и пащтыхьу щыта Георг VI ипхъуэ. Унагъуэшхуэ иIэщ, абы цIыху 12 ящ, и щхьэгъусэ Алыдж Филипп ешам нэхъ зиIэсэ 5-кIэ нэхъыжьщ, и къуэ нэхъыжьыр Чарльз илъэс 60-м нэсащ. Абы нэмыщI иджыри къуитI, зыпхъу, къуэрылъху, пхъурылъхуэ 5, шыпхъу иIэщ. Езыр батэкъутэр зыгъэшо политикэхэм ящыщкъым. Мы кьэралым и конституцэкIэ, власт зыщIэщIэлъыр премьер-министрыщ. Ауэ

● Щыгъуэ пэкIу

Безырхэ кIыхьалъхьэ

Псыгуэнсу кьуэжэм щыпсэу Безырхэ я лъэпкъыр илъэс ещанэ хъуауэ щыIэхуос политикэ залымыгъэм и лей зылыкIа. Хэку заузыкъуэм хэкIуэда я нэхъыжьхэм хуагъэпсыну фэеплъыкIэ нэм. Фэеплъ пхъэбгъуэм тетхащ 1930-1937 гъэ ерухэм лажьэ ямыIэу ягъэкIуэда цIыхуипщIым я цIэр.

АБЫХЭМ папщIэ кьызэхуэсат нобэ лъэпкъыр зэрыгушхуэ нэхъыжьхэр, район, кьуажэ администрацэхэм я лIыкIуэхэр, дин лэжьакIуэхэр. Фэеплъ пэкIу кьызэIуэныха Безыр Мартин кьызэхуэсахэр щыгъуаззэ ищIащ ижь льандэрэ лэжьыгъэмрэ гуащIэдэкIымрэ зи гъуаззу къэгъэуэгурыкIуа лъэпкъым кьызэриIэкIа зэман хьэлъэхэм икIи щIалэгъуалэр кьыхуриджэкI блэкIам дерс щхьэпэ кьыхахыну. Безыр Хьэлимэт сабийуэ игъэунэхуащ политикэ залымыгъэм и Iэужьыр. И адэ Инаныкъуэ и гъусэу, илъэс кущI Сыбырыр щIынальэм щыгъэзэкIуэм икIи щIалэгъэкIыжьрэ и гъунэжт... Пэкъум апхуэдэу кьыщыпсэльащ Аруан администрацэм и Iэтащхьэм и къуэдзэ Хьэщыкъу Маритэ, Псыгуэнсу кьуажэм и унафэщI Црым Башир, КъБР-м гъуэзджэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ Безыр Чэмалыкъ-мэ ветеран Темыржан Борис сымэ. Псыгуэнсу псалъэ куэд зэIуIэм кьыщыIуащ зауэм хэкIуэда зэкъуэшхэм ятеуухауэ икIи щIэблэм кьыбгъэдэкIыну фэеплъым удэ гъэгъахэр тралъхьащ. ДакъикъэкIэ щыму щыта нэужь, зэIуIэм кьрихьэлIахэм ерыскъы Iэнэ кьыхуащтащ.

ЛЪОСТЭН Муэ.

● Джэрпэджэж

Сэбэп хъуну къысфIощI

СощIэж: цIыхухэр фIыуэ кьедаIуэрт Гъэзэлий и жьIэм. Гуэвэгъуэ зэрыльэ унагъэм хьэблэр дэIэпыкъурт. Уэрэзейр къэзымыщIыхьа, абы кьыхуеят мыхьу ди жылагъуэм куэд дэстэкIым. ХуэмыщIауэ псэуэм я спискэр тхауэ кьыздрихьэкIыр ти, абыхэм ядэIэпыкъуныр и фарэ нэхьыщхьэхэм ящыщу кьыльытэрт.

Нобэ тлъагъуэ нэгъуэщI спискэхэр, дыуэщIым ахъшэ щыIэхэзыльхьэхэм я цIэунэцIэхэр зэрытхэр. Сэ згъэзахуэркъым а спискэхэм ярыт псоми (кьуажэ жьжьхэм щыIэхэми кьалащхьэм дэсхэми) кьагъэтIыльа ахъшэм пэкIуэ Iыхьэр икIэщIыпкIэ ихуэхьыжьын хуейуэ кьэзыгъэувэр. Дунейр инщ. Цыхухэмрэ щIыхуэм щIыхуэнщIэжьыфын зэманми къэхъунщ.

Мыпхуэдэ емыкIыри гу зылыытапхъэу собж: гуауэ зиIэ кьулейхэм е кьулыкъушхуэ ящрытхэм я щIантIэхэм щызэхальхъэ спискэхэм зыхрагъэтхэну куэдыр хущIокъу. Уеблэмэ чэзуушхуэ кьагъэхъуэ, спискэм ирамытхэжкIэ гуздзэу. Ауэ кьулейсызэм, дэIэпыкъуэгъуэ ящхъуэ-ныкъуэхэм я деж апхуэдэ чэзу кIыхьхэр щыпльагъуркъым. Сыт абы кьыкIыр? Дин Iуэхуэм фэрщIагъэ хальхъэ зэрыхъуарщ.

Сэ кьызэрысфIэщIымкIэ, гуауэ зиIэхэм я щIантIэм ашык гуэр дэгъэувапхъэт (спискэ щымыIэу), хэт ахъшэу сыт хуэдиз игу ныкIми, а кумбыгъэм иридзэу. Ар нэхъ тэмэму кьысщохъу.

Сыхуейкъым гуэныхь кьэсхьыну, иджырей ефэндыхэр псори я кьалэнхэм емыгугъуу жьыIэу. Ауэ, щIы хэмылъу, щIэIэщ дауэдащIэхэр мыгъэмэму езыгъэкIуэкIэхэм пэмыувыфхэр, емыкIу кьэзыхьхэр. Апхуэдэхэм я дежкIэ, дауи, щапхъэфIт си адэ кьэущ, Алыхьыр ахърэтыфIкIэ кьызыхуэупсэн Уэрэзей Гъэзэлий.

УЭРЭЗЕЙ РаИсэ - хьэжь.

Налшык къалэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и депутатхэр, Парламентым и Аппаратым и лэжьакIуэхэр хуогузавэ Парламентым Аграрнэ политикэмрэ щIыуэпсыр къэгъэсэбэныныкIэ и комитетым и унафэщIым и къуэдзэ **Нэрмемыкъуэ Сэфэрбий Хьэбас и къуэм** абы и къуэш **Мэремыкъуэ Хьэсэнбий Хьэбас и къуэр** зэрылIам къыхэкIыу.

Налшык къалэм дэт МОУ СОШ №22-м и администрацэр, егъэджакIуэхэр хогузавэ школым и директор **Ауаз Мухьэмэд Iэбубэчыр и къуэм** и щхьэгъусэ **Еленэ Мурадин и пхъур** зэрылIам къыхэкIыу.

ТХЬЭГЪЭПСО Мухьэмэд и фэеплъу

Зэуэзэпсэу дунейм екъжащ Тхьэгъэпсо Мухьэмэд Хьэмид и къуэр - лэжьакIуэ цIэрыIуэу, мэкъумэщ, ухуакIуэ организацэ зыбжанэм я унафэщIу щытар.

Тхьэгъэпсо М.Хь. 1950 гъэм къалъхуащ. Кьэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетыр екъуIэныгъэкIэ кьиуахащ. «Кэнж» пхъэщхьэмыщхьэ совхозым и инженер нэхъыщхьэу, «Къэббалъкъмежколхозстрой» СКМК-м, «Къэббалъкъсельстрой» трестым я механик нэхъыщхьэу зэрылажьэ. Бахьсэн районым щыщ, езыр къыщалъхуа Къыщэк къуажэм и «Трудовой горец» мэкъумэщ предприятэм и тхьэмадэу, «Къэббалъкъстрой» АООТ-м, «Къэббалъкъпромстрой» ОАО АК-м и генеральнэ директорым и къуэдзэу щытащ. Иужьрей илъэситхум Бахьсэн межрайон мэз хозяйствэм и унафэщIу лэжьащ. Тхьэгъэпсо Мухьэмэд хабзэшхэу зыхъэль, гу кьабзэ зиIэ щIыхуу гуапэт. Абы сыт щIыгъуи защIигъакъуэрт зыгуэркIэ дэIэпыкъуэгъуэ хуэныкъуэхэм. И ныбжьыгъуэхэм, и лэжьэгъуэхэм ар ягу кьинащ зи кьалэнымэ хуэпэж, жьыджэрагъ зыхэль икIи и щхьэм темыль тезымыльхьэ щIыхуу. Район, кьуажэ советхэм я депутату щыткIэрэ, кьыщэкдэхэм жьыджэру защIигъакъуэрт Iуэхушхэм ящыщ щыIкIи.

Тхьэгъэпсэу М.Хь. унаГъуэкIэ фIыт, щIалитIрэ зы хъыджэбзэрэ гъэсэныгъэ дахэ яIэу кьигъэтэджащ. Абы и лIэныгъэр щхьэжагъуэ ящыхьауащ и Iыхьлыхэм, и благъэхэми, и ныбжьыгъуэхэми, щалъхуа къуажэм дэсхэми, кьыдеджаэми, дэмэ кьулыкъу кьыщыдэзыщIа, кьыдэлэжьа псоми.

Ди ныбжьыгъу Тхьэгъэпсо Мухьэмэд Хьэмид и къуэм и фэеплъ нэхур игъащIэкIэ ди гум илынщ.

Ныбжьыгъу гуп.

● Хъуэхъу

ЩэкIуэгъуэм и 1-р Къармэхьэблэ щыщ Асльэн (Лыхь) Людэ СультIан и пхъур кьыщатъуа махуэщи, дохъуэхъу

ФIыуэ тлъагъу ди нысэм уи узыншагъэр жырым хуэдэу быдэу, уи насыпыгъуэр уэгум иту, дэрэжэгъуэр уи дамэу, уи мурадымрэ уи гъащIэмрэ зэтехуэу, Iыхьлыхэр, благъэхэр кьыпщхьэщыту, адыгэ нысэм урищапхъэу, щIыхуэб насыпым я нжьыфIымкIэ Тхьэр кьыпхуэупсэну дынохьуэхъу. Дэ кьытхуэпщI пщIэмрэ нэмысымрэ щэрэ мину бзэгъуэ фIыгъуэу Тхьэм кьыббгъэдэлъхьэ!

Ми тхьэмадэ Асльэн Хьэбалэрэ уи гуапэу Асльэн Распрэтрэ.

● Бокс

Дыщэу ирэ зы дыжьынрэ

Урысейм рэ Таджикистанымрэ щIыхь зиIэ я тренер Балзанов Царен и фэеплъ боксымкIэ урысейпсо турнир жэпуэгъуэм и 17 - 21-хэм Элиста къалэм щекIуэкIащ. Абы хэтащ УФ-м и щIыналъэ 16-м кьыкIа спорт - сменхэр. Къэзахъстаным, Кьалмыкъым я командхэр.

**КЪЭБЭРДЕЙ-Балъкъэр Республикэм щыщу зэхьэзэхуэм спортсменитIу хэтати, псоми екъуIэныгъэ зыIэрагъэхьащ. Боксеру 8-м - Хьэпащэ Ахьмэт, Жылауэ Залым, Ашэмэз, Кьантемыр, Астемыр, КIэрэф Астемыр, Соблэр Рустам, Энеев Казим сымэ зыхэта гупэхэм япэ ивыпIэкэр кьыщахьащ. Клиторкин Жэмтхьэлъ) кьыщыхъуакъым хьэдагъэ мазущыщр зэфIэмыкIауэ гуауэ зиIэхэр пщрфIэн хуей щыхъуа. Абы щыгъуэм зыгуэркъым якъуэдийрт жьыкъ кьыкIыу дыуэщI кьэкIуахэр гъэшхэн хуейуэ. Гъэзэлий ар идэртэкъым. «Пэжщ, псапэ гуэри пылъу кьыщIэкIынщ, - жиIэрт, - ауэ гуэныхъу пылъыр нэхьыбэщ. Дунейм ехьжам папщIэ махуэ закъуэ гугъу зезымыгъэхьэфынур дыдэущI щIэкIуэн щыIэкъым».

● Щыгъуэ пэкIу

Безыр Мартин

Псыгуэнсу къуажэм щыпсэу Безырхэ я лъэпкъыр илъэс ещанэ хъуауэ щыIэхуос политикэ залымыгъэм и лей зылыкIа. Хэку заузыкъуэм хэкIуэда я нэхъыжьхэм хуагъэпсыну фэеплъыкIэ нэм. Фэеплъ пхъэбгъуэм тетхащ 1930-1937 гъэ ерухэм лажьэ ямыIэу ягъэкIуэда цIыхуипщIым я цIэр.

АБЫХЭМ папщIэ кьызэхуэсат нобэ лъэпкъыр зэрыгушхуэ нэхъыжьхэр, район, кьуажэ администрацэхэм я лIыкIуэхэр, дин лэжьакIуэхэр. Фэеплъ пэкIу кьызэIуэныха Безыр Мартин кьызэхуэсахэр щыгъуаззэ ищIащ ижь льандэрэ лэжьыгъэмрэ гуащIэдэкIымрэ зи гъуаззу къэгъэуэгурыкIуа лъэпкъым кьызэриIэкIа зэман хьэлъэхэм икIи щIалэгъуалэр кьыхуриджэкI блэкIам дерс щхьэпэ кьыхахыну. Безыр Хьэлимэт сабийуэ игъэунэхуащ политикэ залымыгъэм и Iэужьыр. И адэ Инаныкъуэ и гъусэу, илъэс кущI Сыбырыр щIынальэм щыгъэзэкIуэм икIи щIалэгъэкIыжьрэ и гъунэжт... Пэкъум апхуэдэу кьыщыпсэльащ Аруан администрацэм и Iэтащхьэм и къуэдзэ Хьэщыкъу Маритэ, Псыгуэнсу кьуажэм и унафэщI Црым Башир, КъБР-м гъуэзджэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ Безыр Чэмалыкъ-мэ ветеран Темыржан Борис сымэ. Псыгуэнсу псалъэ куэд зэIуIэм кьыщыIуащ зауэм хэкIуэда зэкъуэшхэм ятеуухауэ икIи щIэблэм кьыбгъэдэкIыну фэеплъым удэ гъэгъахэр тралъхьащ. ДакъикъэкIэ щыму щыта нэужь, зэIуIэм кьрихьэлIахэм ерыскъы Iэнэ кьыхуащтащ.

● Къэрпэджэж

Сэбэп хъуну къысфIощI

СощIэж: цIыхухэр фIыуэ кьедаIуэрт Гъэзэлий и жьIэм. Гуэвэгъуэ зэрыльэ унагъэм хьэблэр дэIэпыкъурт. Уэрэзейр къэзымыщIыхьа, абы кьыхуеят мыхьу ди жылагъуэм куэд дэстэкIым. ХуэмыщIауэ псэуэм я спискэр тхауэ кьыздрихьэкIыр ти, абыхэм ядэIэпыкъуныр и фарэ нэхьыщхьэхэм ящыщу кьыльытэрт.

Нобэ тлъагъуэ нэгъуэщI спискэхэр, дыуэщIым ахъшэ щыIэхэзыльхьэхэм я цIэунэцIэхэр зэрытхэр. Сэ згъэзахуэркъым а спискэхэм ярыт псоми (кьуажэ жьжьхэм щыIэхэми кьалащхьэм дэсхэми) кьагъэтIыльа ахъшэм пэкIуэ Iыхьэр икIэщIыпкIэ ихуэхьыжьын хуейуэ кьэзыгъэувэр. Дунейр инщ. Цыхухэмрэ щIыхуэм щIыхуэнщIэжьыфын зэманми къэхъунщ.

Мыпхуэдэ емыкIыри гу зылыытапхъэу собж: гуауэ зиIэ кьулейхэм е кьулыкъушхуэ ящрытхэм я щIантIэхэм щызэхальхъэ спискэхэм зыхрагъэтхэну куэдыр хущIокъу. Уеблэмэ чэзуушхуэ кьагъэхъуэ, спискэм ирамытхэжкIэ гуздзэу. Ауэ кьулейсызэм, дэIэпыкъуэгъуэ ящхъуэ-ныкъуэхэм я деж апхуэдэ чэзу кIыхьхэр щыпльагъуркъым. Сыт абы кьыкIыр? Дин Iуэхуэм фэрщIагъэ хальхъэ зэрыхъуарщ.

Сэ кьызэрысфIэщIымкIэ, гуауэ зиIэхэм я щIантIэм ашык гуэр дэгъэувапхъэт (спискэ щымыIэу), хэт ахъшэу сыт хуэдиз игу ныкIми, а кумбыгъэм иридзэу. Ар нэхъ тэмэму кьысщохъу.

Сыхуейкъым гуэныхь кьэсхьыну, иджырей ефэндыхэр псори я кьалэнхэм емыгугъуу жьыIэу. Ауэ, щIы хэмылъу, щIэIэщ дауэдащIэхэр мыгъэмэму езыгъэкIуэкIэхэм пэмыувыфхэр, емыкIу кьэзыхьхэр. Апхуэдэхэм я дежкIэ, дауи, щапхъэфIт си адэ кьэущ, Алыхьыр ахърэтыфIкIэ кьызыхуэупсэн Уэрэзей Гъэзэлий.

УЭРЭЗЕЙ РаИсэ - хьэжь.

Налшык къалэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и депутатхэр, Парламентым и Аппаратым и лэжьакIуэхэр хуогузавэ Парламентым Аграрнэ политикэмрэ щIыуэпсыр къэгъэсэбэныныкIэ и комитетым и унафэщIым и къуэдзэ **Нэрмемыкъуэ Сэфэрбий Хьэбас и къуэм** абы и къуэш **Мэремыкъуэ Хьэсэнбий Хьэбас и къуэр** зэрылIам къыхэкIыу.

Налшык къалэм дэт МОУ СОШ №22-м и администрацэр, егъэджакIуэхэр хогузавэ школым и директор **Ауаз Мухьэмэд Iэбубэчыр и къуэм** и щхьэгъусэ **Еленэ Мурадин и пхъур** зэрылIам къыхэкIыу.

ЦIыхубзхэр нэхъ хуэмыхуцкъым

Жэпуэгъуэм и 18-м УФ-м и Президент Путин Владимир къэралым щыпсэуэхэм я упщIэхэм жэуап щаритым, ильэсыр 9 хъУ Кузнецовэ Аннэ къэрал лIыщхьэм еупщIат: «ЦIыхубз президент хъункIэ гугъапIэ щыIэ?» - жиIэри. Абы мыпхуэдэ жэуап игъэтат: «ЦIыхубзым къэралым щигъэзащIэ кьаджэныр щиIэ мыхьэнэмрэ апхуэдизу ищи, цIыхуэм я нэхьыбэр еплъыныкъым ар цIыхуэхъу хьэмрэ цIыхубз жаIэу, атIэ нэхъыбэу къалъытэнур ельым и щхьэкIэ иIэ зэфIэкIымрэ и Iуэху зекъэкIэмрэщ».

ДИ КЪЭРАЛЫР къапщтэмэ, пащтыхьыгъэр плIэнейрэ цIыхубзхэм яIэрыхьауэ щытащ. 1725 гъэм Петр I дунейм зэрехьэжу кьагъэнащ. Ар зыгъэгъусэ Екатеринэ I пащтыхь хъуащ, ильэситкIи а къулыкъым пэрытащ. 1730 гъэм а къулыкъушхэр Iэрыхьат Иван V ипхъу Аннэ икIи ильэси 10-кIэ а къулыкъыр иIыгъащ. Ильэс 20-кIэ Урысейм и пащтыхьу щытащ (1741 - 1761) Петр I ипхъу Елизаветэ. 1762 гъэм къыщыщIэдзауэ 1796 гъэ щIондэ Урысейм и пащтыхьащ Екатеринэ II (1729-1796). Абы къэралым зэхъуэкIыныгъэшхэр щригъэкIуэкIащ, Сенатыр зэрихъэкIащ, Украинэм щыщыIа тепщэныгъэр икъутащ, хабзэ зыбжанэ кьыдигъэкIащ, Урыс-тырку зэуэм щытекIуащ, Урысейр тенджыз фIыщIэм техьэу ищIащ, Кърым, нэгъуэщI щIынальэхэр къэралым кьыгуфIэхьащ.

ЕтIощIанэ лIащIыгъуэми цIыхубзхэр утыкуэхуэ кьухьэу щытащ. Къапщтэмэ, Коллонтай Александрэ Октябрь революцэм хэтащ, 1917 гъэм къэралIэлъпIэныгъэхэмкIэ нарком ящIащ, 1920 гъэм партым и ЦК-м цIыхубз Iэхэхэмкlэ и къудамэм и унафэщIыгъуэ ящIащ. Ялэ дыдэу дипломат лэжьыгъэм цIыхубзуи пэрыувауэ щытар араш. 1923 гъэм Коллонтай Норвегием ЛIыкIуэу ягъэкIуащ, итIанэ СССР-м и лIыкIуэу Швециемрыгъащ. Ар ВЦИК-ми хэтащ.

1952 гъэ льандэрэ Британие Иным и пащтыхьщ Елизаветэ II. Ар 1926 гъэм кьалъхуащ, Британие Иным и пащтыхьу щыта Георг VI ипхъуэ. Унагъуэшхуэ иIэщ, абы цIыху 12 ящ, и щхьэгъусэ Алыдж Филипп ешам нэхъ зиIэсэ 5-кIэ нэхъыжьщ, и къуэ нэхъыжьыр Чарльз илъэс 60-м нэсащ. Абы нэмыщI иджыри къуитI, зыпхъу, къуэрылъху, пхъурылъхуэ 5, шыпхъу иIэщ. Езыр батэкъутэр зыгъэшо политикэхэм ящыщкъым. Мы кьэралым и конституцэкIэ, власт зы